

SZÍNHÁZ

DRÁMAMELLÉKLET

1989

FEBRUÁR

Gosztonyi János

Egy kicsi törékeny állat

Színmű három részben

*dr. Arthur Koestler
és a darabban szereplő
igaz doktorok emlékezetére*

SZEREPLŐK

DR. RICHARD KAMMER
FELÍCIA, A FELESÉGE
ARTUR BRAM PROFESSZOR
DR. ELZA SCHMIDT
DR. ZOLTAN BERZY
GREGORY BATES PROFESSZOR
IFJ. BATES DOKTOR
DRYDEN PROFESSZOR
KINGSLEY NORRIS DOKTOR
ADOLF MALOSCHIK
SCHRANZ REKTOR
VERENA BERGNER
ANITA BERGNER
CLAUDIA BERGNER
EDIT BERGNER
IZABELLA BERGNER
NAZAROV KÖVETSÉGI ATTASÉ
DROZDOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS

Történik a huszadik század első negyedében, Közép-Európában és Angliában

I. rész

1. jelenet

Terrárium a bécsi Biológiai Kísérleti Intézetben. Doktor Kammer és doktor Berzy, biológusok, dolgukat végzik. Doktor Kammer dúdol

DR. BERZY Lacertának keresztelte? Egy szem újszülött leányát?

DR. KAMMER Lacertának kereszteltem egy szem újszülött lányomat. Természettudós, és nem érti, ha az ember első gyermekének e mozgékony, kecses gyík latin nevét adja?!

DR. BERZY Az anyakönyvvezető...

DR. KAMMER ...nem tudta persze, mi fán terem a Lacerta. Latin női névről van szó, hazudtam neki, abból az időből, amikor Róma még császárság volt és hatalmas.

DR. BERZY Ettől megpuhult a monarchikus hivatalnok szíve...

DR. KAMMER *(énekli)* ...és beírta... beírta... beáám!

DR. BERZY Kammer doktor, kérem...

DR. KAMMER Leányainknak minden további nélkül adhatunk virágnevet. Állatnéven már legföljebb csak becézünk vagy sértegetünk. Nem azt mondjuk: te kristály, vagy ön páfrány... hanem tetű, disznó, birka, samár, patkány, vizilóóó...

DR. BERZY Kérem magát, doktor...

DR. KAMMER Ha teljes csöndben szöszmötölünk, olyan látszata lesz, mintha haragban lennénk.

DR. BERZY Egyébként nem volt pontos, mert növényi képzettársítások is alkalmasak sértésre. Tök, bolondgomba...

DR. KAMMER ...mert látja, még ebben is egy, alapjában egységes az élet!

DR. BERZY Egy bukfenec — és máris mintha neki lenne igaza. Hivatalnokot, professzor főnökünket, munkatársainkat, tudományos és társasági köröket megszédíteni... ebben nagy maga.

DR. KAMMER Szélhámosnak tart. Mondja csak ki nyugodtan. Nos, kis dolgokban, mit tagadjam, olykor az vagyok.

DR. BERZY Sok kicsi sokra megy. Vigyázzon! Előbb-utóbb rásütik az emberre...

DR. KAMMER Ne süssünk semmit senkire. Ez a módja. Minden mozog, változik, nincs is hova sütni. Mire ráégne — megváltozott. — Ja igen... beszéltem Bram professzorral. Már nincs szó arról, hogy meg kelljen válnia tőlünk.

DR. BERZY Már nincs? Kösz, rendes hozzáam. Én ugyan ki nem állhatom magát, jól tudja, mégis rendes...

DR. KAMMER Annyit hangoztatja, hogy nem szeret — már-már kezdek kételkedni benne.

DR. BERZY Pedig miheztartás végett hangoztatom. Katona őseim... véremben a huszárok korrektsége, tudja.

DR. KAMMER Az embernek szinte gusztusa támad, hogy csupa ilyen ellensége legyen.

DR. BERZY De nem, doktor... nyíltságomtól én nem vagyok veszélytelenebb... most például ahelyett, hogy hálát éreznék, amiért közbenjárt értem, futkos bennem a rossz. Principálisunk, aki engem kivéve minden élőlényt hajlandó magához ölelni... füttyül iparkodásomra, szakmai eredményeimre... de a maga egyetlen szavára megkegyelmez árva főmnek!

DR. KAMMER Egynél azért több szót kellett ejtenem. *(Énekel)*

DR. BERZY Az én kísérleteim ugyan nem szenzáció-sak... de alaposak és átgondoltak. És mindenféle próbát kiállnak. Kérem...

DR. KAMMER Elnézést, fülembe rágta magát ez a kis dallam.

DR. BERZY Saját mű?

DR. KAMMER Tegnap éjszaka jutott eszembe, örömben, amikor végre sikerült...

DR. BERZY Mi sikerült magának megint és örökké?

DR. KAMMER Az Alytesek... még nem tudja?... Alig valamivel éjjél után.

DR. BERZY Rávette őket, hogy a vízben szeressék egymást a kis nyomorultak, ahol különben soha. Hihetetlen!

DR. KAMMER Vízben párzanak, igen, ahogyan évezredekkel ezelőtt, gondolom. A hím átfogja párját, s tartja, öleli... két hétig vagy tovább... bizony, kollektív: az egész akváriumot betölti most e kicsiny —

csöppet sem nyomorult — állatok hosszan tartó, gyönyörű szerelme...

DR. BERZY De hogy nem csúsznak szét... mikor a testük nedves, az Alytes himnek pedig nincs az a tapadója, amivel a párját megtartaná?!...

DR. KAMMER Úgy, hogy küzd, igen: először megküzd a körülménnyel. Azután majd, ha feltételezéseim helyesek, kifejlődnek a tapadói... a következő nemzedékek során. Aztán ez, mint szerzett tulajdonság, öröklődni fog...

DR. BERZY No, addig még lefolyik egy kevés víz a Dunán. Persze már ez, hogy beédesgette őket a háttérbe... példátlan. Úgyhogy én gratulálok. Maga megint betölti majd a szaklapokat. Megyek és engedelmevel megtekintem a szenzációt... (Indul)

2. jelenet

Folytatólag, ugyanott. Dr. Elza Schmidt, biológus, az intézet tagja

ELZA Ha ez így megy tovább, kitérek tudományos hittemből — és megkoszorúzom a Père la Chaise temetőben Lamarck sírját... iszunk rá?

DR. KAMMER Korai. Még nagyon az elején vagyunk.

ELZA Van, aminek az elején, és van, aminek a végén. Hova lett?

DR. KAMMER Mi „hova lett”?

ELZA Az az én félórám, amit mindig a laborban töltöttem.

DR. KAMMER Tudod, mit veszködtem az Alyteseim-mel...

ELZA Ne keverjük össze az Alyteseket a Bergner lányokkal. Bár nekem ezek a kis varangyok is kedvesebbek náluk. Köztük bóklászol, szédülten, minden szabadidőben. Az egész város tudja. No, nem tűnünk el?

DR. KAMMER Nézd csak, Elza...

ELZA Már nézni kell? Nem, nem, nem nézek semmit. Te nézd inkább: én alapjában büszke ember vagyok, de... most kérlek. Kérlek. Nem ígértél nekem semmit, igaz, de akkor se bánj így velem. Nem bánhatsz velem így! — Teljesen egyedül éltem, anyámmal kettesben... én minden ezredik férfira ha ránéztem... nekem csak te kellettél, pedig tudtam, hogy vége lesz... mindig tudtam! Nem is ez ellen tiltakozom, jó, legyen vége... hallod? Elengedlek. Eredj a Bergner lányokhoz! De ne ilyen hirtelen, ilyen sablonosan rám unva. Én nem vagyok szép, tudom, s csaknem mindenről az ellenkezőjét gondolom, mint amit te... beledöglöm, hogy éppen ezek a széplelkű gyöngygyűzők vesznek el tőlem... és még inkább beledöglöm, ha ebben van fokozat... hogy minden így bejön neked... s a végén még igazolni tudod... képtelen nézeteidet... (Itt már teljes fizikai közelségben) Az a belső fejlesztő erő... amely mintegy tökéletesedni akar... ez a szándéka...

DR. KAMMER Igen...

ELZA No, erről tégy le. Ez nem létezik, nincs! Álom!

DR. KAMMER Az emberek magasabbak lesznek, szebbek lesznek, és majd jobbak is lesznek...

ELZA A poklot, a fenét...

DR. KAMMER A fejlődés nem olyan, mint a ti közmondásos majmotok, aki csak veri az írógépet... s csupán idő és szerencse kérdése, és kijön belőle... egy shakespeare-i szonett...

ELZA A szerzett tulajdonságok nem örökíthetők át... az öröklődés a csirasejtgenjein át történik... az állati testben fellépő új szükségletek... nem képesek... hatni rájuk!

Csúcspont, a jelenet innen nyugszik

Ügyes akvarista vagy, azért sikerült neked...

DR. KAMMER Elza!

ELZA Márpedig az vagy elsősorban! Nem mindennapian ügyes akvarista... viseld el!

DR. KAMMER Nem, mert az ellenségeim kedvenc érve!

ELZA Akvarista! Ügyes vízbőlhász, bogarász, kókler! Legyen legalább valami okod arra, hogy elhagyj! Ne hagyj el!

Öt ifjú, szecessziós női figura táncol... a jelenet nem helyhez kötött és csak részben valóságos

DR. KAMMER Öt nőbe vagyok szerelmes... s hogy ez miféle érzés, csak az tudhatja, aki már maga is volt így... több nővel, egyszerre... a szerelem boldog bizonyosságában... az érzelm irányát érintő kétségek között. Olykor azt szeretem közülük legjobban, akivel éppen vagyok. Máskor a távollevők közül egynek a hiánya, ami belém sajdul... Az én ländlerem, arra táncolnak. Hárman hivatásos baletarinák, de festenek, szavalnak, muzsikálnak és még batikolnak is... a művészet csudálatosan át-meg-átjárta őket... valóban gyöngygyűzők, paradicsom-madarak, Elzának igaza van... bódítóak. Gyengédséget mimelnek irántam, közben azt lesik, mikor pusztulok el. Ötszínű játszadózásom nyilván elég indulatot halmozott fel bennük irántam... én viszont élvezem az édes zűrzavart, amit egymásban keltünk... S hogyan folytatódik ez az egész? Talán a feleségemhez kéne fordulnom. Felícia! Mi a véleményed? FELÍCIA Anita a legkomolyabb. Tán ő tudná érzéseit teljes mélységükben viszonzni. Őt a hivatásod is izgatná, de ő nem izgatja eléggé az érzékeidet...

DR. KAMMER Jaj, dehogyisnem!

FELÍCIA Kérdeztél, mondom. Izabella viszont... a kis jégszűz, aki szerintem ülve alszik, hogy akkor se kelljen lefeküdni... ő túlságosan izgat. Nagy időrabló... te nehezen viseled, ha a munkádtól elvonnak... hamar fellázadnál... Edit rabszolgalélek, idegesít az állandó igenlése. Bár van egy kis humora, és ő öltözködik a legjobban, ami téged viszont hidegen hagy. Claudia pazar példány. Sajnos hízekony, s ő fog elsőnek kikopni a balettből. Akkor egész nap otthon sír, s amint a könnyei leszáradtak, egész nap kurválnak majd.

DR. KAMMER Verena?

FELÍCIA Nagyvonalú, de éppen ezért pazarló. A szája gyönyörű, de a bokája kicsit vastag, a haja kicsit vékony, te pedig a sok hajat szereted. Legjobban ő van oda érted, de eljegyezte magát egy operai harsonással, hogy megbosszulja, amiért Anitával és Edit-tel viszonyt szőttél.

DR. KAMMER Gondolod, ő essen ki ezért?

FELÍCIA A testvérrel történő kefézés mély sebet tud ütni.

DR. KAMMER Ne légy közönséges.

FELÍCIA Pardon. Egyébként az esküvőjét is kitűzték már.

DR. KAMMER Ez csak nem kizáró ok, pláne, ha meg-gondoljuk, hogy az egészséget csak bosszúból műveli...

FELÍCIA Végül is igaz. Talán azért próbáltam őt ki-ejteni, mert tőle féltetek a legjobban. Mi ez?

DR. KAMMER Lacertának. (Egy játék állat)

FELÍCIA Magánkívül lesz. Már most csügg az állatokon...

DR. KAMMER Ne tájékoztass, akár egy idegent. Fegyelem és élvezem Lacerta fejlődését... imádom! Legjobban titeket a földön. De a monogámiába belepusztulnák...

FELÍCIA Igen, rögtön kezdetben megmondtad. Nem hittem el. Azóta meggyőztél. Mindegy. Én is szeretlek. Nagyon. S a Bergner lányokat illetően... várakozz! Ha ténykedsz, csak hibázhatsz. — Mennyi idő alatt is válik ivaréretté a második Alytes nemzedék?

DR. KAMMER Így fogságban... három esztendő.

FELÍCIA Három esztendő? Tudod, hogy elröpül?

4. jelenet

Három év múlva, újra konkrétan az intézetben

BRAM ...gyere csak, gyertek: szabad szemmel is jól látni... az a sötét folt, az a kis egyenletlenség az állat kezén... úgy lehet, már az, amire vártunk... nem, Richárd?

DR. KAMMER De igen, professzor úr... a tapadó az. Kétségkívül az mutatkozik. Legnagyobb, legérettebb, leghímebb hímünk, Bernát, már készül a nászra...

Felicia, Elza, valamint dr. Berzy köszöntik egymást

BRAM A következő nemzedékben pedig már teljesen kifejlett tapadóokra számíthatunk...

DR. BERZY Én már ezt is publikálnám, prof., ami most van.

BRAM Ellene vagyok. Működésünket, például Angliában is, élesen vitatják. Csak abszolút meggyőző bizonyítékok birtokában szabad sorompóba lépünk...

DR. KAMMER A következő szakaszban még sok megjelentetés érhet bennünket...

ELZA Ha az újabb nemzedék például nem hajlandó a vízben párizni. Ez egy. Vagy petéik vízben való kikeltése során... aminél kényesebb műveletet, ugye, alig ismerünk...

FELICIA Most tisztázzuk: tartasz ezektől a nehézségektől, vagy mint neodarwinista kockafej, óhajtod őket?

BRAM Nem... Felicia, ne, kérlek. Nem tónus közöttünk. Elzával mi kölcsönösen tiszteljük egymás eltérő nézeteit... ő a lehető legodaadóbban dolgozik Richárdért. Nem illő így nekitámadnod, sőt... sőt...

FELICIA Köszönöm, Elza. Köszönöm odaadó részedet a békanaszban. Így jó?

DR. BERZY A sikerben, még ha csupán részsikernek tekintjük is... alkalmat látok a koccintásra. Hölgyeim és uraim!

BRAM (*kis pohárral*) Az élet gépezetét nem a környék-telen kiválasztás formálja. Nem a túlélésért való kétségbeesett küzdelem kormányozza a világot. Hanem az, hogy minden, ami létrejött... tulajdon erején felül tör a fény, az élet örömei felé! Csak azt hagyván a kiválasztás sírjába hullni, ami haszontalan. A fejlődés nem az elmúlt évszázad tündérálma immár, hanem eleven, ígéretes valóság.

ELZA Csak a külső feltételeket kell pozitívan befolyásolni — és kifejlődik az Übermensch, bravó! (*Vedel*)

DR. KAMMER Ha nem is egészen így... a nietschei megjelölést, tudod, utálok... de nem időszerű egy a mainál jobb, értékesebb fajta, amely több eséllyel építi társadalmát... sorsát?

BRAM Az ember boldogságra született. Nincs más értelmes célja, mint ez a boldogság. Ne röstelljük ki-mondani. Ha sokáig nem mondjuk, képesek vagyunk megfelekedezni róla. Most itt van velünk, bennünk... nem érzitek? Ismerjük fel végre, és köszöntsük...

ELZA Köszöntelek, két madár! Te csapkodsz bennem a szárnyaddal? Röpiés fel! — Azt mondja: súlyos vagyok neki, nem tud. — Röpiésni nem! De a mos-dóba kilökdösní hajlandó. (*El*)

DR. BERZY A mások öröme is lehet öröm! Sőt nagy öröm. Mindazonáltal nekem, noha nagyon, nagyon gratulálok — különbejáratú öröme van szükségem. (*El*)

FELICIA Végül is boldog vagyok, Artur. Sok-sok éjszakát töltöttem egyedül a bábavarangyaitok miatt; nem baj, megvolt az értelme. Számomra világos: ez az egész... hogy a kis ugribugrik mit tüffentenek össze, pardon... az emberi fajta sorsával összefüggő kérdés.

5. jelenet

Ugyanott, valamivel később, Felicia nélkül

MALOSCHIK Azt akarják a tudós urak, hogy becsukjam a boltot? Sürgősen csináljanak valamit, különben...

DR. KAMMER Mi a baj, kedves szomszéd? Miben segíthetünk?

MALOSCHIK Amit már többször mondtam, abban. Tartsák csukva az ablakukat.

DR. KAMMER Ebben a forró nyárban? Ne kívánja...

MALOSCHIK De igenis kívánom. Pang az üzlet, a legjobb kuncsaftjaim elmaradnak.

DR. KAMMER Állítsa fel kissé távolabb a bodegáját.

MALOSCHIK „Kissé” az kevés. Nem használ. Az állatbűz utánam kűszik. Bűdösben nem lehet célba löni. Az egy kedvtelés, kérem, aminek bead a bűz. Azt dumálják, hogy az étellel foglalkoznak, közben nem hagynak mást élni.

BRAM Ha jól értem... kísérleti állataink kipárolgása ellen merült fel kifogása...

MALOSCHIK „Merült fel”, igen. Jól mondja. Ehhez még tudósnak sem köll lenni. Mit tud az a rengeteg állatjuk? Piszkitani! És az kijön a levegőbe, nem is hullamba, hanem kockába jön, és bebűdösíti az egész Prátert...

BRAM Nem szagérzékeny ön... kedves ööö...

MALOSCHIK Maloschik. Adolf Maloschik. Volt szerencsém már bemutatkozni. De hát én ugye nem vagyok érdekes, ilyen finom emberek nem bírnak megjegyezni...

BRAM Jaj, dehogyisnem... ön igazán érdekes valaki... de mennyire az! Céllovő-dinasztia, nemde?

MALOSCHIK Nem lövő, hanem lövöldés. Már a nagyapám is az volt. A legforgalmasabb, legvidámabb céllovöldénk volt itt a Práterben. Az egész Monarchiából jártak hozzám a kuncsaftok. Míg nem jött a krokodilbűz. Nem húzódnak odébb vagy máshová. Engem a stammvendégek itt keresnek, itt kell rám találniok.

DR. KAMMER Mit mondhatunk magának, uram? A mi munkánk is lényeges, elhiheti.

MALOSCHIK Járhatnának hozzám kicsit célba löni... megpótólnak a kiesést.

BRAM Velem nem sokra menne. Az egész berendezése veszélybe kerülne, ahogyan én lövök.

DR. KAMMER Jómagam tűrhetően célzok; belőlem a szenvedély hiányzik.

MALOSCHIK Remek fegyvereim vannak. Itt ez a puskám, prof! Próbálja ki, ha férfinak akarja érezni magát.

BRAM Ez beválik arra a célra? (*Nála a fegyver*)

MALOSCHIK Hé... ne engem! A zsvány anyját! Előbb tönkretesz, aztán még le is akar löni!

BRAM A viláért sem... de ugye mondtam... a fegyver és jómagam...

MALOSCHIK Jöjjön a sátramhoz, s löje lukon dundi Amáliát. Nem könnyű, mert hátul ül, kicsit takarva, de meglátná, mekkora érzés.

DR. KAMMER Mit művel Amália asszony, ha netán eltalálják?

MALOSCHIK Megtöri, ami a mozsarában... berreg hozzá, s így ugráltatja a seggét... ha néha meglövöm magamnak, egész nap jókedvem van utána.

DR. KAMMER Akkor siessen vissza, és löje meg magának, mert mi nem tudjuk a kérését teljesíteni.

MALOSCHIK És mi az a nagy tudományuk, amivel megrohasztják az életemet? Barmolnak éjjel-nappal az átkozott zöldes állataikkal. De majd magukra küldöm a hatóságot!

DR. KAMMER Jó, de akkor mi is bepanaszoljuk. Az állandó durrogatás zavar fontos kutatómunkánkban.

MALOSCHIK Ez a döglődő üzletmenet is sok maguknak? Micsoda alakok! Ide süszenek: ha továbbra is aláássák az egzisztenciámat, nem érdekel, kit találok, mit találok, én addig lövök be magukhoz az ablakon, míg a puskáim beégnek! Mi céllovöldések ritkán lövünk jól, de én ebben kivétel vagyok. Ha valaki földob egy korsó sört, a verebet megvakítom.

BRAM Céllovő! Megmondtam... és eredeti ember.

MALOSCHIK Van rá egy korsó söre?

BRAM Kettő is, ha parancsolja, de — ha kérhetem — veréb nélkül.

MALOSCHIK Nem vagyok koldus. Még nem. És ha van isten, profkám, nem is engedí maguknak, hogy azzá tegyenek. Pfuj, szégyelljék magukat...

6. jelenet

Némi idő múlva. Verena férje harsonázik, ő rajzolja dr. Kammert. Enteriőr)

DR. KAMMER Gratulálok, immár „asszonyom”. Gyönyörűen elhagyott.

VERENA Nagy tévedés. Hát voltam én magának? Nem emlékszem, hogy lettem volna. Elhagyni pedig csak az olyat lehet...

DR. KAMMER Nem, nem csak az olyat. Ugyanis...

VERENA Nem érdekelnek a csavaros bizonyításai. A különcsége. Különcnek, drága barátom, itt vagyok én.

DR. KAMMER Nem jössz ide?

VERENA Kevesebbet mocorogjon, és ne tegezzen. Lehet, hogy majd egyszer odamegyek... de akkor ott is maradok...

DR. KAMMER Nem tudsz megrémíteni. Egyébként aki a terráriumban éveket tud várni egy-egy apró változásra, az másra is tud várni...

VERENA Hogy a nővéreimet csókolgattad, még hagyján. De hogy ezeréves pofájú hullőket is képes vagy...

DR. KAMMER Honnan tudod? Gyerekkoromban, nyaraláskor, a falusi lányok „teknős-pusziló”-nak kereszteltek... és ma is szívesebben csókolok meg egy-egy kételtűt, mint némely embert...

VERENA Eredj! Szórakozz a nővéreimmel... meg az undok hullóiddal... szörnyeteg vagy, nem tudsz dönteni...

DR. KAMMER Az lehet, de a hullők nem undokak. Hanem tiszták és játékosak. Egy-egy jellem valamennyi.

VERENA Új vissza! Hallom a hangzásból, hogy nem sokára kifulladás...

DR. KAMMER Érdeklődésemet a kételtűek iránt tulajdonképpen Charlie-nak köszönhetem. A féltéstvéremnek. Ő angolabb volt egy angolnál, azért kellett így szólítani. Ritka keleti szőnyeget és látcsöveket gyűjtött. Ha végigment a Ringen, zörögtek rajta a távcsövek; fél gyűjteményét mindig magára aggatta.

VERENA Sült bolond volt. Nálatok családi. Maradj nyugodtan!

DR. KAMMER Nem tudom elhinni, hogy Charlie csupán rézholmik és domborúra csiszolt üvegek kedvéért különködött... inkább azt hiszem: szerveink tökéletlensége zavarta. És mert egy tudományágban sem volt járatos, és kellően elvonatkoztatni sem tudott... a szó szoros értelmében így próbált messzebbre látni! Keleten tűnt el egy szőnyegyűjtő útján. Valaki arany-nak nézhette rajta a sok kolompoló rézmicsodát, és elvágta a torkát. Vagy ilyesmi.

VERENA Lefestenelek ruha nélkül.

DR. KAMMER Ha tudsz meztelenül festeni...

VERENA Te lennél meztelen, nem én. Egy nyitott versenyzongorára feszítve képelem... rézsútosan...

DR. KAMMER Engem csak az festhet ruhátlanul, aki maga is úgy van.

VERENA A munka szent dolog. Az én látomásomban nincs semmi frivolság, te disznó.

DR. KAMMER Akkor feszíts zongorára nálam kevésbé frivol valakit. A képnek különben sem örülne senki. Sem a férjed, sem nejem önagsága, sem a tárlat zsúrija... az Egyetemi Tanácsról már nem is szólván...

VERENA Újra pályázol?

DR. KAMMER Képzeld. Szabadgondolkodom, szapulom a konformizmust, közben igyekszem egy kis egyetemi katedrára lecsücsülni!

VERENA Ki nem törtet manapság? Már nem is a tap-sért csináljuk, hanem hogy életben maradjunk. Bár sikerülne neked. Kénytelen lennél kicsit megkomolyodni.

DR. KAMMER Válj el, és gyere hozzám feleségül.

VERENA Mintha már volna egy feleséged.

DR. KAMMER Igaz, igaz. De valamilyen megoldásnak csak kell lennie.

7. jelenet

Nem sokkal utána, az intézeti környezetben

BRAM No nézd csak, Richárd, ki tisztel meg bennünket a látogatásával...

DR. KAMMER Fényképeiről könnyű őt felismerni. Bates professzor! Van szerencsém, jó napot!

BATES A vasútról egyenest idehozattam magamat. Gondoltam, mielőbb körülnézek, miket kotyvasztanak ebben a híres boszorkánykonyhában...

DR. KAMMER Valóságos rajtaütés...

BATES Így szándékoztam. Rajtaütéssel. Már a bérkocsis áradozott önökről. Biológjáról — a bérkocsis! Ezt nevezem népszerűségnek. Akkor nincs mit cso-

dálkozni, ha a sajtóban s mindenfelé ilyen széles körű a felhajtás!

DR. KAMMER De ugye nem gondolja, hogy mi magunk verjük dobra az eredményeinket?

BATES S miért ne tennék, ha egyszer van mit dobni? Végül is ezért csináljuk, nem? Legalábbis részben ezért.

Elza veszi el a kabátját, botját

BRAM Túlzottnak találjuk s mi sem kedveljük magunk körül az ilyesféle lármát.

DR. KAMMER Engem kevésbé zavar, mint Bram professzort. Nem érdemes energiát fecsérelni arra, hogy sikerünket lecsendesítsük. Magától is csöndesülő a természetete...

BATES No meg attól is, ha egy-egy ilyen hozzám hasonló kolléga óvatosabb hangú írásokkal csöndesíti...

DR. KAMMER E rám vonatkozó írásokat én, ha máris szóba került... bizony inkább kissé ridegnek s gyanakvónak érzem...

BATES Túl érzékeny maga, nem, kedves doktor?

Bram visszavonul, Elzát is húzza magával

ELZA *(elmenőben dr. Kammerhoz)* Inkább puhítsd. Barátságosan.

DR. KAMMER *(ugyanolyan gyors, halk)* Nem, hanem sótlan.

BATES Meglepően jó az angolsága, kedves doktor.

DR. KAMMER Neveltetésem... családi vonalmaink. Mi itt Európa közepén többnyire választunk magunknak ideált... a nagy népek egyikét. Mi... családiról... mióta eszemet tudom... minden téren az ön nemzetét bámuljuk! Aligha meglepő, hogy én az ön munkássága felé fordultam... az ön figyelmét, érdeklődését próbálom elnyerni...

BATES Ó, mind a figyelem, mind az érdeklődés... fennáll.

DR. KAMMER ...és persze az „igenlésére” is pályázom...

BATES Arra még várni kell egy keveset. De nyilván ezért jöttem, s így állok itt: nyitottan. A „Külső Fel-tételek Hatása” című készülő munkámban foglalkoz-nék az itteni, nagy port felvert kísérletek eredményé-vel... kár, hogy multikori személyes levelemlerem...

DR. KAMMER Azonnal válaszoltam, s jeleztem: ren-delkezésre állok.

BATES Mégsem küldött nekem olyan Alytes-példányt, amelyiken a nászi duzzanatok jól kivehetők lenné-nek...

DR. KAMMER Alytest én nem ígértem. Nem ígérhet-tem. Emlékszem a levélváltás minden szavára. Ah-hoz, hogy példányt tudjak küldeni önnek, így írtam, meg kéne ölnöm egy kifejlett állatot. Márpedig tu-lajdon gyakorlatából tudhatja, milyen kényes az örök-lődési vonal. Gyakran egyetlen példányon múlik, hogy meg ne szakadjon. Hisz még azok a hímek sem min-dig hajlandók a párzásra, amelyeken pedig kifej-lődött ez a bizonyos alkalmatosság. S nem lehet előre megmondani, melyikük áll majd kötélnek, s melyiket kell haszontalannak tekintenünk. A kísérleti állatok száma, ugye, nem korlátlan... választás előtt állunk: megöljük-e az állatot a bizonyítás kedvéért, s koc-káztassuk, hogy a kísérletsorozat megszakad, vagy pedig tartjuk életben, ameddig csak lehetséges, te-nyésszünk további példányokat, míg tisztább és vi-tathatalanabb eredményekhez nem jutunk...

BATES Érdekes, hogy én ezt ígéretnek értelmeztem. Talán mert annyira érdekel a téma. Ha kicsit sótlan-nak is látszom, azért kedvelem a szenvedélyt. S az ügyességet. Rendkívül ügyesnek kellett lennie ahhoz, hogy mindazt, amit a kísérletről állít, valóban pro-dukálja.

DR. KAMMER Nem annyira ügyesség, mint inkább körültekintés és ülőgubó kérdése...

BATES Ülő... micsoda?

DR. KAMMER Amire szükségünk van, ugye, ha... az ember hátsófelét neveztem...

BATES Ja, gumót akart mondani. Ülőgumót. Így már értem. Nos, hol vannak hát azok az Alytesek, az ő

szépen kifejlett Brunstschwielenükkel? Mit szól? Ezt a kegyetlenül nehéz német szót is megtanultam. Lásuk hát munkálkodásának ezt a fontos... mondhatnók: perdöntő eredményét!

DR. KAMMER Magam sem állítom, hogy Alytes-kísérleteim perdöntők lennének. Amit a Cionákkal vagy szalamandrakkal csináltam, vagy az a bizonyos Proteusom... az a látó példány... amelyről annyit cikkeztek a szaklapok...

BATES Az Alytes érdekel. Egyelőre csak az.

DR. KAMMER Az Alytes-kísérletet már csak azért sem tartom perdöntőnek, mert a vízben történő párzás, a tapadók kifejlődése még visszakapcsolás is lehet... atavizmus a régi-régi időkből, amikor az Alytes is nyilván a vízben élt még...

Bram visszatér

BATES Állok az intézetben, a híres akváriumok szomszédságában. Látogatásom célja, hogy egy piciny akármí által, ami tapadónak minősülhet, meggyőzőssem magam. Legkezdetlegesebb formájára kész lennék rábólintani... de az a benyomásom — s tíz, nem húsz fontba lefogadnám —, semmi ilyesmit nem fogok itt látni.

BRAM Szeptember van.

BATES Ó, valóban?

BRAM Természetesen nem a naptári ős közeledtére akartam felhívni a figyelmét. Csak arra, hogy a párzási időszak már véget ért, az Alytes pedig csupán e nási periódusra fejleszti ki kérdéses alkalmatosságait...

BATES Á... persze. Ha kifejleszti, akkorra fejleszti ki. Erről, látják, megfeledkeztem. Vagy tán gondoltam is rá, de így nyugtattam magam: ha akkorra érnel is oda, mire a tapadók, használat után, már visszafejlődtek, az nem lehet, hogy valami nyomuk ne legyen... ne maradjon. Légy jóhiszemű, mondtam magamnak, érd be bárminő csekély nyommal. Kis barázda a bőrön, elszíneződés... az nem lehet, hogy ne tudjanak neked Alytest mutatni... Brunstschwielenek nyomával törékeny ujjacskáin...

DR. BERZY (*rég várja a pillanatot*) A felvételeink... mit gondol, professzor? Már is itt vagyok velük, egy pillanat!

BRAM Engedje megjegyeznem: Alyteseinket néhány kitűnő kollégánk, aki megfelelő időben járt itt... látta, és meggyőződhetett...

BATES Természetesen. De én, ilyen kapitális ügyekben, tulajdon szememmel szeretek látni és meggyőződni.

DR. BERZY (*fényképpel vissza*) Íme, professzor urak, a bábavarangyok harmadik nemzedékének egy pompás hím állata... bocsássá meg gyöngé angolságomat... mi, magyar származásúak, különös magánhangzóink folytán némi hátrányban vagyunk a germán, de még szláv anyanyelvűekkel szemben is...

BATES (*a felvételekben elmerülve*) Hogyan? Elnézést...

DR. BERZY A mi a-ink, ó-ink s főként e-ink hangzása annyira specifikus...

BRAM Majd kifejti máskor. — A professzor úr úgyis tölt nálunk nyilván némi időt...

DR. BERZY Nem tudom, nyílik-e még alkalom...

BRAM Kérem, kolléga, nem fontos! (*Megbánja*) Persze, hogy nyílik. Akár holnap este is, nálunk.

DR. BERZY Tekintsem ezt meghívásnak, professzor úr?

BRAM Igen, igen, tekintse csak. — Nos?

DR. BERZY Köszönöm tisztelttel. Estig még fel is frissítem némileg megrikult szókincsemet. (*El*)

BATES Valami látszik. Kétségkívül. De ennek a valaminek a túloldala, fényképről lévén szó, természetesen nem látható. Lehet, hogy ez az árnyék valóban tapadó... de nem merném állítani, hogy kifejlett Brunstschwielen. Vagyis nem tudok a fényképek alapján eligazodni. Hajlamos lennék azt mondani: igen. Közben úgy érzem: mégsem.

ELZA (*odaér*) Az akváriumban még él néhány példány... láthatók a nyomok... ha csupán nyomok is...

BATES Nem szívesen ugrálok összevissza.

DR. KAMMER A professzor úr nem szívesen ugrál, Elza kedves. Ó nem bábavarangy. Ó most a fényké-

peknél tart, s az a problémája, hogy nem tud a fotók túlsó felére jutni...

BRAM Engedje meg, doktor Elza Schmidt, munkatársunk. Beépített neodarwiniánus. Önhöz hasonlóan a mendeli tanok híve...

BATES Örvendek, kisasszony. Csakhogy nem mindenki ellenséges itt! — Valóban a fotóknál tartok. Úgy látom, a nyomok, mintha nem jó helyen volnának... úgy vélem, túlságosan a kéz külső felén... holott a tapadás kedvéért a tenyér belső oldalán kéne lenniök...

DR. KAMMER A tapadó nem egy szűk, optimális helyre szorítózkodó valami... gyakran még az alkarra is átterjed...

ELZA S az Alytes így, kifordított kézzel is ölelkezik...

BATES A nyom nem jó helyen van. S a felvételtől még az sem derül ki egyértelműen, hogy ez valóban egy Alytes.

BRAM Meg vagyok döbbenve, kedves Bates, és nem egészen értem önt.

DR. KAMMER Én pedig szeretném nem érteni, amit értek.

BATES A tenyésztést illetően minden kétségem eloszlott. Elismertem doktor Kammer rendkívüli ügyességét...

ELZA (*a foga közt*) Akvarista, ügyes akvarista.

DR. KAMMER (*ugyanúgy*) Hülye.

BATES Nem osztom, sőt visszautasítom azon kollégák nézeteit, akik szerint az itteni, feltűnést keltő eredmények, csupa humbug. E kísérletek az általam jól ismert, kiváló Bram professzor jelenlétében, úgyszólván felügyelete alatt mentek végbe. Az ő személye pedig garancia...

DR. KAMMER S az enyém?

BATES Épp azt mondom: személyes benyomásaim... bizonyos rokonszeny alapján... szűnőben a kezdeti rosszhiszeműségem... azt mondom...

DR. KAMMER Nem... ön nem ezt mondja! Illetve úgy tűnik, mintha ezt mondaná... de az értelme más!

BATES Öntől fogom megtudni, mit mondok. Ez érdekes lesz.

DR. KAMMER Szűnőben a kezdeti rosszhiszeműsége?! De miért volt ön egyáltalán rosszhiszemű? Mert teli van előítélettel! Képtelen elhinni, hogy ebben a kis közép-európai pocsolóban jelentős eredményre jutottak... és az a szándéka, hogy ezeket semmivé tegye... beletapossa...

BRAM Kérlek! Nagyon kérlek, Richárd.

DR. KAMMER Nem látod, hogy meg akar ölni?!

BATES Ön tragédiát formál az én tudományos fenntartásaimból. S ráadásul sérteget. Így vitaképteleneké válunk, uram! Annyit sem mondhatok...

DR. KAMMER De igen, persze, mondhat. Sajnálom. És elnézést kérek.

BATES Kérem, Ez a húsz esztendő közöttünk némileg menti a túlzást.

BRAM Nem lakna nálunk, kedves Bates? Igazi bécsi kényelemben lesz része, s egy kis kulturális kikapcsolásban.

BATES Ó, igen, tájékoztattam... holnap este lesz a Rigoletto bemutatója.

BRAM Holnap este?

DR. KAMMER Én már láttam a főpróbán.

BATES Nekem attól még tetszhet.

BRAM Holnap este, mint minden pénteken, kamarazenélünk a barátaimmal. Bajos lenne lemondani. Javaslom: töltsük az estét családi körben. A zene közelebb hoz egymáshoz. Ha valami, akkor a zene.

8. jelenet

Másnap este, a háttérben kamarazene. Az előtérben két Bergner lány, Claudia és Edit meglehetősen szabadosságokat művel dr. Kammerrel. Verena rajzol, Anita némán szenved, Izabella tüntetően albumot lapozgat

CLAUDIA ...szólongattalak ma a parkban, bolond ember, miért nem akartál észrevenni?

EDIT ... attól függ, volt e jegyzetfüzet az ölében, mert ha igen, tudom, mit művelt. Képes és órákig ül így,

igaz? Feljegyzi az arra haladók számát, nemét, korát, ruháját, hogy viselnek-e ernyőt, kalapot...
 CLAUDIA Minek ezek, bolond ember? Nagyon bolond, bolond ember? Távlabbi célod van vele?
 DR. KAMMER Te vagy a célod, te, és senki más! És persze te is, Edit... mi az az érdekes, amit nézel, Izabella?
 IZABELLA Indus szakácskönyv, de vannak benne szerelmi pózok is. A húsoknál.
 DR. KAMMER Nem hiszem. Mutasd.
 IZABELLA Csak azért mondd, hogy odamenjek.
 DR. KAMMER Csak azért. Nem jössz?
 IZABELLA Előbb izgass fel.
 CLAUDIA Azt mondd meg: mikor se látsz, se hallasz, mit művelsz a parkban, súlyosan bolond ember?
 VERENA Véletlen egybeeséseket gyűjt, úgynevezett *ko-in-ci-den-ci-á-kat*... (Megtapsolják, hogy kimondta) ...de nem esik neki egybe semmi. Legalábbis az nem, amit pedig legjobban szeretne...
 ANITA Van a tudósok közt egy kis szekta, az foglalkozik ezzel.
 CLAUDIA Te érted, minek kell a véletlen egybeeséseket gyűjtenie?
 ANITA Talán hogy véletlen voltukat kétségessé tegye.
 DR. KAMMER Anita, remek vagy, imádlak. Egyre jobban imádlak titeket. No, figyeljetelek: Monsieur Dupont gyermekkorában egy plum-pudingot kap a szüleit meglátogató Monsieur Fontgibutól. Ez a sütemény megmarad emlékezetében, s amikor évek múltán egy párizsi étterem étlapján plum-pudingot lát, megrendeli. A pincér közli vele, hogy épp most vitte ki az utolsó adagot, s mutatja is, melyik asztalhoz. Monsieur Fontgibu ül ott, akit Dupont azóta nem látott. — Megint eltelik pár év. Dupont-t egy vacsorára hívják, a háziasszony plum-pudingot ígér csemegének. Az asztalnál Dupont elmeséli az előző egybeesést, s így szól: a dolog tökéletességéhez már csak Monsieur Fontgibu hiányzik. E pillanatban, sűrű bocsánatkérések közt, reszketeg, idős férfi jelenik meg. Monsieur Fontgibu az, akit egy másik vacsorára hívtak, de tévedésből erre a címre toppant be.

A zene közben abbamaradt, néhány vendég bekapcsolódott a történetbe

SCHRANZ Hölgyek számára lehet, hogy inycsiklandó a történet, valóságos plum-puding. De ne keressünk benne mélyebb összefüggést. Doktor Kammer csak borzongat bennünket.
 DR. KAMMER Ennél azért bonyolultabb a dolog, rektor úr. Hasonló véletlenek sokkal gyakoribbak, mint hinnők...
 SCHRANZ Ismerem e tárgyban gyűjteményeket, leírásokat... némelyik eset olvastán, nem tagadom, magam is lüdbőrös leszek... de nem hagyom, hogy tovább foglalkoztasson... s ön, kedves Bram?
 BRAM Nem is tudom. Az életben gyakran megfigyelhetjük, hogy a rossz dolgok követik egymást...
 DR. BERZY S olykor a jók is, csak azok ritkábban. Pardon.
 DR. KAMMER A fizikai okságokon túl, tőlük függetlenül, mintha egy másfajta törvény is működne. Elátásilag egyedi előfordulások, egybeesések... nem képzelhetjük-e őket egy folytonosan vonuló hullám fel-felbukkanó csúcsainak?
 FELÍCIA S mi csupán a csúcsokat észleljük... a völgyeket a mélyben, a hullám teljes vonulatát már nem...
 BRAM (Bateshez) Kitűnő munkatársam és barátom, osztályozza az egybeeséseket. Akár a gyíkokat vagy más kétélűeket. Lehetségesnek tartja, hogy egyfajta törvényszerűséget tárhat fel...
 BATES Tág téma. Nem érdektelen, de túlságosan tág. És megfoghatatlan. Ha ilyen sok mindent akarunk feltárni, félő...
 DR. BERZY Richárd győzi! Ha azt mondjuk: ő Byron a varangyok közt, akkor az egybeesések világának ő a Linnéje. Pardon.
 DR. KAMMER A klasszikus fizika okságain túl, ismétlem, működik egy másik alapvető elv a mindenségben, mely az egység felé tör!

ANITA Az egybeeséseket bizonyos távolságból kell szemlélnünk, onnan megfelelő a rátekintés. Akár egy impresszionista festmény esetében...
 FELÍCIA ...ha túl közel dugjuk a képünket, ugye, színes foltokra bomlik az egész... (Verena mögött) A perspektívát elbaszarintottad, bocsánat, különben csinos munka.
 DR. KAMMER A gravitációhoz hasonló vonzási erőt kell elképzelnünk! De míg a gravitáció minden tömegre hat, az általam feltételezett erő megkülönböztet és kiválaszt. És összehozza időben, térben a hasonlókat! Összefüggést teremt, akár anyagról, formáról vagy éppen jelképről legyen szó.
 IZABELLA Nem táncolunk, Zoltán? Azt mondják, maga kiváló táncos. Szeretném kipróbálni. (Viszi táncolni)
 DR. KAMMER Hogy és mint hatol be életünkbe az említett vonzás? Még nem tudnám megmondani...
 IZABELLA Istenien táncol, Zoltán. Mi ez a doboz a zsebében?
 DR. KAMMER A téma valóban tág. A nemi vonzáson át a biológiai alkalmazkodásig, a mimikritól ama különös jelenségig, hogy öreg párok, valamint gazda és kutyája hasonlítani kezd egymásra — mintha csak azt akarnák kifejezni: „Én te vagyok, te pedig én...”

Verena egy falat csokoládét dug a szájába, hogy ne beszéljen már, s ő is táncolni megy, több pár mozog már a háttérben

(Képtelen abbahagyni, amit elkezdett) E sorozatok működésének elvét feltárva csodavilágban találnánk magunkat. E törvény ismerete megváltoztatná az emberiség életét. Mert amit a világ csak szült, gondolatot, érzést, tudományt, művészetet, egyszerűval mindent egyesítene, egy túlnyomóan boldog kicsengésű harmóniában.

BATES Egy monista Byron. Érdekes. Az vesse rá az első követ, aki ennyi idős korában nem forgatott hozzá hasonló eszméket a fejében.

9. jelenet

Ugyanott. A háttérben az 1910-es évek társasági tánca

DR. KAMMER Az Egyetemi Tanács... rektor úr... döntött már a pályázatom felől?
 SCHRANZ Még nem történt meg a döntés.
 DR. KAMMER Esélyeim?
 SCHRANZ Nem is tudom... a professzorok többsége nem nézi jó szemmel, nem is annyira a munkáját, mint inkább a személyét,
 DR. KAMMER S ön, aki olyan befolyásos és jóakarátú... ne tudná figyelmüket személyemről a munkámra irányítani?
 SCHRANZ Azt a legnehezebb. Ha már van egy kialakult benyomásuk. Márpedig van. Sejtethi. S jócskán tehet róla ön is, ha nem a legkedvezőbb.
 DR. KAMMER Szeretnék tanítani. Nem mintha olyan rengeteget tudnék, de amit tudok, azt jó szinten adnám át. Eközben, nyilván tapasztalta ön is, a tudás jobb rendbe áll. Azzal, hogy tisztul, fokozódik.
 SCHRANZ Szívesebben hallanám a tiszta igazat.
 DR. KAMMER Jó. Szükségem lenne a katedrára. Anélkül képtelen vagyok kellő súllyal fellépni. Így valahogy nincs elegendő hitelem. Eredményeimet nem veszik tudomásul, vagy el sem hiszik. Születésük után egy pillanattal kezdenek átértékelődni. S mintha egy feneketlen zsákba hullanának. Ez a magányos kívülrekedők sorsa, amit én nem akarok. Ezért kopogtatok a kapun. Be kell jutnom, vagy kívül rekedek. Nem akarom a bőrmön érezni... nem kellene a kívülrekedtek könnyen elképzelhető kínjai.
 SCHRANZ Zavarba hoz. Minden gesztusa. Nem csoda, ha köreink többsége tehetséges dilettánsnak tekinti. Felületes ítélet? Az. De ítélet. Ön nem a kísérletek közt udvarol, mondják, hanem udvarlások közt kísérletezik. Mi ez az állandó zongorázása? A dalfabrikálás?
 FELÍCIA Komolyan mondja, rektor úr, hogy egy tudós nem zongorázhat?

SCHRANZ Nem ennyire, asszonyom.
 DR. KAMMER Kérem, közölje az Egyetemi Tanáccsal: holnapról készakarva rontok a játékomon. Noha eddig sem volt túl jó.
 SCHRANZ S amit az imént hordott össze... a túlfűtött képzelete...
 FELÍCIA A képelet is baj?
 SCHRANZ Az még nem. De ha rögtön elindulunk a nyomán...
 DR. BERZY (*ő is odaér*)... a könyvedet, Richárd, említetted? Bocsánat. Az szenzáció lesz, rektor úr... elnézést, akaratlanul is...
 DR. KAMMER Munkatársam és barátom...
 DR. BERZY Dr. Berzy Zoltán, biológus. Szakterülete a rákok, különös tekintettel a remeterák s bizonyos csalánozók szimbiózisára.
 FELÍCIA Megkínálna egy cukorkával, Zoltán? (*Viszi el onnan*)
 DR. BERZY Miféle cukorkával?
 FELÍCIA Hát abból a dobozból a zsebében...
 DR. BERZY Nincs ott semmiféle doboz.
 FELÍCIA Jelzem, rögtön gondoltam, hogy a fasza. Pardon.
 SCHRANZ Megjelent írásai nyomnak legtöbbit a latban. Ez így igaz. Egy sikeres megjelenés befolyásolhatná a Tanács döntését. Vagy ha az angol vendég megerősítené valamelyik kísérletét...
 DR. KAMMER Bates-től nem tudom, mit várjak. Sok jót nem. A könyv pedig ezúttal a biológia tárgyköréből, hanem éppen az imént említett sorozatok törvényére vonatkozólag...
 FELÍCIA (*a háttérben*) Ezernyolcszázegy. Friedrich Schiller verse, Richard Kammer zenéje.
 SCHRANZ Erről a ködös, bizonyíthatatlan úgyról ad ki könyvet?
 DR. KAMMER Nem bizonyítás lesz, csak fejtegetés. „Még nem tudom, de tudni szeretném. És addig nem tudhatom, míg nem fejtegettem!!!
 FELÍCIA Nemes barátom, merre tűnt a béke, s a szabadságnak hol van menhelye?
 Véres viharba fúlt a század vége,
 és vérből kél a század eleje.
 SCHRANZ Vonja vissza a kéziratot. Vagy késleltesse a megjelenést.
 FELÍCIA Mily nagy a föld! Csak válasszad hazául: szélét gyors gálya alig éri el,
 de óriás ölén sehoh se táru
 a boldogságnak egy tenyérnyi hely...
 SCHRANZ Ha ez a könyv előbb jönne ki, mint mi összeülünk...
 FELÍCIA Barát, szomszéd, testvér egymásra lázad;
 új tűzvész kél a régiék nyomán,
 s a katonák dühének nem vet gátat
 sem Rajna, Volga, Nilus, Óceán...
 SCHRANZ ...akkor magából, míg él, nem lesz itt egyetemi professzor.
 FELÍCIA Merülj magadba. Lelked drága érce,
 vigaszt nyújt néked, ki már nem remél...
 a szabadság ma álmaink lidérce,
 s a halott szépség már csak dalban él.*

10. jelenet

Nem sok idő múlva, az intézetben. Bates utolsó látogatása, elutazása

BATES Heuréka, rábukkantam! Kezembem a probléma nyitja! Be gyakran sűg nekünk ilyesmit az önszeretet. Tulajdon tehetségünköt megmámorosodni... mi emberibb? Annyira vágyódunk egy-egy fontos vagy annak vélt kísérlet sikerére, arra, hogy az általunk feltételezett törvényszerűség beigazoldódjék...
 DR. BERZY A voluntarizmus... no, ez az az ázsiai „a” hangzó, amit említeni bátorítottam... nemde...
 BATES Legtöbb tudományos tévedést nem tudásunk hézagai — vágyódásaink okozzák.

DR. BERZY A sikerélmények száma mindig felülmúlja valódi sikereink számát. Felállítható képlet! Minél magasabb a szorzó, annál hamarabb sodródunk az illúziók, az öncsalás mezsgyéire...
 ELZA Nem fognád be végre a szád?
 DR. BERZY De... bocsánat. Persze. Már hallgatok, Elza!
 BRAM Számunkra igen sokat jelentene, ha az itteni tapasztalatok meggyőzték volna önt...
 BATES Nem állítanám, hogy semmi sem hatott rám. De hogy mi és mennyire... nos, egy s másnak még bennem is rendeződnie kell. Amint teljesen leszűrődtek bennem a dolgok, közvetve válaszolnék, reagálnék... könyvemben... igen, ez lesz a legalkalmasabb módja. Tetszetős eredményekkel is találkoztam... itt volt a Proteus, a salamandrák... de veszőparipám az Alytes körül, nos, ahogy önök itt Bécsben mondanák: etwas stimmt nicht, meine Herr Professoren!
 DR. KAMMER Tevére emlékeztet. Mondták már önnek?
 BATES Természetesen. Miután valóban emlékeztetek a tevére.
 ELZA Egy impozáns tevére, professzor úr!
 BRAM Richárdnak régi szokása, ahogy másoké is: szereti barátait állatokhoz hasonlítani...
 BATES Semmi baj. A távoli cél felé baktató tevei tudományosságot szívesen vállalom. Sem a varangyok közt, sem lelkem legtitkosabb zugában nem vagyok byroni alkat.
 ELZA Az nem olyan biztos. Hisz tudtommal ön egykor...
 DR. KAMMER Mindegy! Amit egyszer magunkba temetünk, az fel is oszolhat. Nem hiszek Freud doktornak, hogy a dolgok feltétlenül rétegződnek bennünk. Magam is voltam pár percig neodarwiniánus, de már egyetlen sejtemben sem vagyok az! A renegátban, bármihez is volt hűtlen, nem föltétlenül munkál a bűntudat. Egész jól megvan ő a maga hűtlenségében... ne áltassuk magunkat a szemben állók valódi indulatai felől...
 BATES Lassan indulnom kéne, nem gondolják?

Dr. Berzy kimegy

BRAM Nem hinném, hogy ön szándékosan lenne elfogult, kedves Bates... de a világ valahogy olyan lett... már alig tudunk másmilyenek lenni. Elfogultságaink oly mélyek, s annyira eggyé váltak velünk... magamnak is nemegyszer ravaszkodnom kell, hogy kifogjak rajtuk...
 BATES Nem tudok róla, hogy elfogult lennék! Mi okom volna rá?
 BRAM A tükörbe szoktam beszélni hozzá.
 BATES Bocsánat... kihez?
 DR. KAMMER Az elfogultságához. Most mondta.
 BRAM Miket sugdosol itt nekem? — kérdem tőle olyankor. — Nem hallottam, nem láttam, nem olvastam, nem vizsgáltam meg alaposan... miért akarod hát, hogy vaktában, pusztán a te sugallatodra ítéljek meg műveket, embereket, egész népeket?
 BATES Nem műfajom tükörbe nézegetni és magamhoz beszélni. Vagy csak kivételesen. Nem impozáns tevéfőmtől, inkább a túlzott lelki élettől idegenkedem.
 ELZA Ennyire bántja a hasonlat? Ha tudni akarja: ön nekem kifejezetten tetszett. Ha kicsit tovább marad, talán még össze is jön a dolog.
 BATES Bocsánat... miféle dolog? Ja.
 ELZA Nem nyugodtam volna, míg össze nem jön.
 DR. BERZY A fiáker... egy elhibázhatatlan á-val a közepén, várja.
 BATES Mit akar ön az „á-któl” s az angoltól általában? Ha egy baja van, hát az, hogy túl jól beszél. Nálam mindenestre jobban. — Kisasszony, megtisztelő volt. Örvendtem ismeretségének. De mit is akartam?
 ELZA A lelki életnél tartott...
 BATES ...igen, hogy annál sokkal inkább a száraz, rögzíthető tények érdekelnek...
 DR. KAMMER Ezekből kellett volna itt, legalább egygyel, többet kapnia, tudjuk... csak megy, tapos a ho-

* (*Faluđy György fordítása*)

mokon át... nem néz semerre... csak baktat valami végtelen makacssággal...
BATES Türelemmel, doktor Kammer, türelemmel. Az csak nem baj, ha voltak s fennmaradtak bizonyos ellentétek közöttünk? A tudományos élet szerencsénkre...
DR. KAMMER Személyes és személyeskedő ellentéteinkben ugyan mi a szerencse?
BATES Megmondtam volna, ha hagy kibeszélni.
DR. KAMMER Elnézést. Magasrendűnek tűnő tudományos vitáink, a nagy tárgyszerűség mélyén gyakran érzem a primadonnák rikácsoló közönségességét.
BATES Előfordul persze. Tagadhatatlan.

Ingerült csönd

ELZA Következő alkalommal... párizsi időben említtem majd doktor Kammernek... ne mulasszon el példányt, de legalább metszetet küldeni Londonba. Feltétlenül emlékeztetni fogom őt, mint ahogy önt is, az elejtett szára...
BATES Miféle szára? Ja.
ELZA Ha esetleg újra kedve támad bennünket meglátogatni.
BRAM Méltatlan szellem, távozz tőlem... mondom neki a tükörben, magamban, vagy ahol felbukkanni látom... századunkban te már... lehetetlen, hogy ilyen erős légy! Eredj, eredj!

11. jelenet

Bram, Bates és dr. Kammer távoztak, folytatólag, ugyanott

DR. BERZY És mindezt imádott Richárdodért. Nem nagy sikerrel. Rém gyatrán kurválkodsz.
ELZA Valaha szenvedélyesen vallotta Lamarck nézeteit. Ma mindenkire ráront, aki egykori önmagához hasonlóan vallja őket.
DR. BERZY A tudományban ez nem erkölcsi kérdés... csupán újabb tények és tapasztalatoké...
ELZA Veszélyes ember. Mindannyiunkra. Ha ő beavadul, az egész intézet átminősül cirkusszá, valamiféle bolondos bódévá, ahol komolytalanul játszadoznak, de a tudománynak nincs semmiféle tere...
DR. BERZY Richárd kísérletei fényesek, de nehéz őket megismételni. Ezért alig hihető, míg ez valakinek nem sikerül. De mivel csak nehezen sikerülhet, addig nem fogadja el őket a tudományos közélet — és így tovább körbe, karikába.
ELZA S téged ez valóban így aggaszt, munkatárs?
DR. BERZY Magad sem hiszel bennük, doktornő. (*Le-kapja Elza pápaszemét*)
ELZA Más következtetéseket vonok le belőlük, mint Richárd. Nem hiszem, hogy azt jelentenék, amit ő tulajdonít nekik. De álmomban sem gondolok rá, hogy nem tiszták, vagy meg se történnek...
DR. BERZY Mit árt Richárdnak, a szerencse fiának, egy kis gyanakvás?
ELZA Csaknem annyit, mint amennyit te szeretnél...
DR. BERZY Csak nem képezed, hogy én... aki vele azonos platformon... és mindig a végsőkig segíten... éjjel és nappal... érte és mellette... — Amit te észlelsz, kizárólag szexuális jellegű féltékenység. Ha én is bejutnék hozzád a laborba, nyoma sem maradna...
ELZA Egy porcikám se kíván téged, Zoltán, tudod, megmondtam: miért nem hagysz békén?
DR. BERZY Jó. Ha téged nem érdekel, amit irányodban érzek, szót se többé szerelemről. — De már csak nemi szerveink aránya miatt, tudományos alapon is érdekelhetne a dolog.
ELZA Barom. — Add a szemüvegem.
DR. BERZY Ne haragudj. (*Adja*) Otromba fráternek tartasz, pedig nem vagyok az. Csak te folyton sértegetsz. Szeretlek, és szenvedek, mikor a szomszédban nyikorogtok. Még azt is szeretem... azt a finom kis anyagot, ott a két ujjad hegyén... amit a szemüveg alól kisimítottál...

MALOSCHIK (*kívül*) Bűdös van, nyavalyások, nem akarjátok megérteni? Nem vagytok hajlandók az ablakot becsukni? Tényleg tönkre akartok tenni?

Lövések, néhány üveg elpattan

DR. BERZY A céllövöldés — bezsongott! Vigyázz... (*Szeretné Elzát védően átölelni, de elhárítják*) Ez sok... ez... nem, nem... így nem bánnak egy emberrel... senkivel... nem!

12. jelenet

Ez idő tájt, pályaudvari hangulat, gőz, pöffenések, várakozás

HANGOSBEMONDÓ Prágába a kettős vágányról gyorsvonat indul. Kérjük a vágány mellett vigyázni.
BATES (*a hordárhoz*) A londoni szakaszba, lesz szíves. Mennyit adjak?
BRAM Talán... ötven krajcárt?
DR. KAMMER Húsz bőven elég.
HORDÁR (*dr. Kammerre pillant*) A dohányzórészben az ablak mellett lesz. (*El, a csomagokkal*)
DR. KAMMER A levegőben egyre több a mérgező anyag. Halálos ingerültségek mindenhol és mindenki-ben. Semmiségekért pusztítjuk egymást. — Nem a tudományos igazságot tartom annak, a nemzetek valódi vagy vélt igazát sem intézném el egy kézlegyintéssel...
BRAM Csak a szemünket kéne jókor behunyni... s néhány mély lélegzetet véve... nyomban világossá válna az ellentétek valódi oka, természete...
BATES Beszédül a prágai gyors alá, kedves Bram. Milyen bájos emberek. Jól éreztem magam a körükben.

Virslíarus jön, virslit vásárolnak, és fogyasztják

BRAM Igazán halálos élű konfliktusokat ritkán vetnek közénk az istenek. Mi maguk fenjük meg őket... primitív, még kifejtetlen ösztöneink taszítanak arra a terméketlen talajra, ahol beásva magunkat addig acsargunk, míg a fogunk is elmorzsolódik.
BATES Egy nagy közös mérlegelés — szemet hunyva, meditálva... kicsit ábrándos javaslat, nem gondolja? Ébredjenek fel az anyagnak haladó-nemesedő szándékot tulajdonító álmaikból. A világ nagyobbik része fegyverben áll... a háború a biológiai létharc egyik formája. Szükséges és törvényszerű, tehát elkerülhetetlen.
DR. KAMMER De az ég szerelmére... a háború gyökeresen más, mint a darwini „struggle for life”... gyökeresen! Egy csordáról például sosem mondhatjuk, hogy háborúban áll, noha a létért való harc kellős közepében legelészik, a táplálék egy részével megrövidítve a másikat...
BATES Én sem óhajtom, nem is kedvelem, de a háború a természetben történik, s minden, ami ott történik, természetes.
DR. KAMMER Csak úgy, mint a pederasztia vagy az alkoholizmus... természetes, de beteges változat... az emberi nem fejlődésének leszálló ágán... akár az egyén életében az öregedés vagy a halál...
HANGOSBEMONDÓ Az Orient expressz Párizson át London felé öt perc múlva indul. Kérjük kedves utasainkat, foglalják el helyüket.
BRAM Én sem filozófiailag, sem nemzetgazdasági okkal, de mint biológus sem tudom a tömeges élethalálharcot elfogadni. És nem is tudom elhinni, hogy létrejön.
BATES Köszönöm a baráti fogadtatást, vendéglátást, mindent. És kíváncsian várom további közlendőit, kedves doktor, tudja, milyen tárgyban. Egy szolid küldemény, az lenne a legcélszerűbb.
DR. KAMMER Amikor a nagy Driesch tanártól preparált példányt kértek, hogy eredményeit megvizsgálják, ő mindig azt mondta: sosem örzök meg kísérleti állatot. Aki kételkedik eredményeimben, ismételje meg őket.
BATES Ha húsz évvel ifjabb volnék, minden nehézség nélkül megtenném. De az ilyen több nemzedéken át

tartó kísérlethez nekem már matematikailag sincs elég időm. Ez most nem volt fair, kedves Kammer doktor.

BRAM Milyen kár, hogy nem kedvelik egymást.

BATES De nem... én még kedvelem is.

DR. KAMMER Merő kedvelésből tesz mindent.

BATES Mit teszek én? Ön olyan fölfokozottan érzékeny, hogy már-már megriaszt. Nyugodjék meg, kérem: könyvemnek az átöröklési vonal csupán egy s nem is a legfontosabb része lesz...

DR. KAMMER Képzelem.

BRAM Vegyen számításba mindent, kedves Gregory Bates, mielőtt esetleg pálcát tör fölöttünk...

BATES Közép-európai filozok. Csupa szorongás és bizonytalanság. Időszerűtlen magatartás, bár csupa grácia. A művészet mindent át-meg átjár, a tudományba is behatol. Ahogy a virslijük, halk pukkanással az ember szájába omlik... még az is művészet. Sok pontján álltam már úgy a világnak, hogy tudtam: utoljára látom. Hidegen hagyott. De itt, most kimondhatatlan fájdalomat érzek ezért a szépséggel átítatott, süppeteg temetőkertért.

DR. KAMMER (utána) Nem így van, ez sem így van, semmi sincs úgy... szinte képtelenség, hogy valami ennyire ne úgy legyen, ahogy ő mondja...

BRAM Richárd...

DR. KAMMER Ez a virslik Tennysonja... egy érzelmős költő... az elhalt, rothadó romantikával a potrohában...

BRAM Ha pálcát törsz fölötte... ugyan miért reméled, hogy ő... ő majd nem, Richárd!

II. rész

1. jelenet

Katonavilág. Maloschik KUK-tisztesre utaló egyenruhában. Dr. Kammer komiszban

MALOSCHIK Kammer közlegény! A lőlapján még véletlenül sincs semmi. A maga lőlapját akár százszor is fölhasználhatnánk. Az egy örök darab. Szűz, akár a hajadon hügom vagy a jégmező, amit nem kúrtak össze a jegesmedvék.

DR. KAMMER Nem akarok fegyveres szolgálatot teljesíteni.

MALOSCHIK Szuronyt szegezz!

DR. KAMMER Nem vagyok hajlandó szúrni, vágni, ölteni...

MALOSCHIK És ha az ellenség szuronyt szögezve magát rohanja meg? Vagy a szeretteit? A saját, az ő, a haza védelmében csak odadöf, maga idióta!?

DR. KAMMER Odaát is így teszik fel a kérdést. Hisz mindkettő fél a hazáját védi. De akkor, támadó nem lévén, itt kétoldali védekezésnek kéne zajlania! Legfeljebb ijesztgetnünk volna szabad egymást, pofákat vágni, nyelvet öltögetni! Ehhez képest túl sok a csonkolt sebesült, a gyászjelentés. Az a gyanúm: itt valaki suttymban abbahagyta a védekezést...

MALOSCHIK Szóval teljesen átjárta magát a pacifista mételey?!

DR. KAMMER Képzeld, micsoda rohamozó lennék én ilyen pacifistán? Blamálnám a tisztet urat... rólam mintáznak a „Kiképző szégyene” című szobrot...

MALOSCHIK Kuss. Ő nem hajlandó, nekünk kell vérezni a finom kis életéért...

DR. KAMMER Vesszen az én finom kis életem, ha ez az ára.

MALOSCHIK Hát el is vészett, cseszd meg, tudóskám. Legalább egyet rohamoztál volna érte. No, az én kedvemért.

DR. KAMMER Csak így a semmire?

MALOSCHIK Hogy mégse valljak akkora kudarcot.

DR. KAMMER És ordítsak is hozzá?

MALOSCHIK Úgy az igazi.

DR. KAMMER Aztán ki tetszik röhögni... és engemet vissza hosszú időre a kudarcélmény.

MALOSCHIK A hullőkúró. Pedig ő tiszt lenne, míg én, ha egyedül foglalom el a Doberdót, akkor is csak egy szar tiszt maradok. Vi-gyázz! Pihenj. Ki-

csinálta magának a többi okos, hogy a kóter helyett fegyver nélküli szolgálatra kerüljön. Tábori postát fog cenzúrázni. Olasz hadifoglyokét.

DR. KAMMER Az nem rossz. Bár sok értelmét nem látom.

MALOSCHIK Látja, milyen süket maga a sok iskolájával? Mindig minden hadifogoly-levelezés cenzúrázva lesz, mióta a világ.

DR. KAMMER Miért?

MALOSCHIK Hogy ne írjanak olyasmit, ami veszélyezteti a hadviselő érdekét. Példának okáért hadihelyzet, készülődés, támadás, hangulatok... ne kérdezzessen, hanem kapja össze magát. Itt nem a pikkelésesek közt van.

DR. KAMMER Nem, sajnos. Mielőtt magamnál felejténém, tessék vigyázni, szúr. (A puskát visszaadja, egy zsák tábori postát öntenek máris elé)

MALOSCHIK Nem akarhatja az a magasságos jóisten, hogy én egyszer el ne kapjalak... (Visszahúzódik)

DR. KAMMER „Cara... carissima... mia carina... mamma, padre, amore mio...” — de szerencsétlen fajzat vagyunk. Még hogy a többi állattól leginkább a halál tudata különböztet meg! És ez, hogy kizárólag a mi fajtánk cselekszik értelmetlenül? És ha egyszer már belefogott, akkor sorozatosan? Ez nem alapvető különbség?! „Rád gondolok, légy hűséges, várj meg, különben jól vagyok!” Különben jól lenni, azt tudunk. Különben vagyunk jól valamennyien. Vagyis rémesen vagyunk.

MALOSCHIK Ott egy rajz, az tilos, eltépní!

DR. KAMMER A barakkját próbálta lerajzolni, hogy az otthoniak jobban el tudják képzelni...

MALOSCHIK Barakknak indul, szökési terv lesz belőle...

DR. KAMMER Padovában nagy hasznát fogják venni.

MALOSCHIK Mindenféle rajz tilos. Megsemmisíteni. Ez parancs.

BRAM (belép) Szervusz, Richárd... jó napot... öö... tiszt úr.

MALOSCHIK Maloschik, mint már volt szerencsém. És csak tisztas.

BRAM Hát persze. Emlékszem én. — Az engedélyem...

MALOSCHIK Naná, majd nem. Jobb embereknek minden ajtó kinyílik, aláírás, pecsét, parancsoljon, prof, állók incselkedésére, doktor...

BRAM Egy rövid látogatásra szól...

MALOSCHIK Igen, már tűnök is, prof, pardióz, de már megszoktam, hogy a tudomány útjában legyek. Félre is söpörtek onnét, akár a szemetet — mert mindig maguk maradnak fölül, míg egyszer alul nem maradnak. (El)

DR. KAMMER Undorító! Nem?

BRAM Megértem őt. Ingerült irányunkban, hisz ártottunk neki. Ha nem is szándékosan. Gondolkodásunk kissé bonyolult volta... beszédmodorunk... mintha arra való volna, hogy őt bősztítse. — Látom, papírmunkát végzel. Csak nem valami tudományos jellegű cédulázás?

DR. KAMMER Itt? Ugyan. Tábori postát vizslatok... olasz nyelvű...

BRAM Persze! A foglyok. Micsoda szörnyű fogalom: fogoly. Richárd, én nem tudom elhinni. Különösen reggel, ébredéskor hihetetlen az egész, hogy ez megtörténhetett. Napközben lassan tudomásul veszem, hogy mégis... s estére minden erőmre szükségem van, hogy ki ne jelentsem; mélyen és szinte végérvényesen csalódtam az emberi fajtában.

DR. KAMMER Az intézetben... mi van az intézettel?

BRAM A munkatársak jó része bevonult... a segéd-erők szétszéledtek. A légszabályozás leállt, és a nedvességmérők tönkrementek.

DR. KAMMER Mi lett a tenyészetekből... gondolni sem merek rá.

BRAM A fütetlenséggel küszködve... néhányat valóban fel kellett áldoznunk. Alyteseid negyedik nemzedékével azonban Elza — különben sokszor üdvözlöt...

DR. KAMMER Én is őt, én is őt... mi van a negyedik nemzedékkel?

BRAM Elvitte őket a párzási időszakig... s a tapadók most már oly markánsak... és tagadhatatlanok... persze mindezt levélben is megírhattam volna.

DR. KAMMER És mit nem?

BRAM Metszeteket készítsünk... vagy küldjünk el egy példányt... nem akartam nélkülözni dönteni. Tudod, hogy csattanós és nyomatékos választ adjunk!

DR. KAMMER Mit nem írhattál meg, és miféle válasz? Bates könyve, mi?

BRAM (adja) Azzal a bizonyos beigért fejezettel. Kerülő úton jött Angliából.

DR. KAMMER És megtámad? Naná, buzogány. Már amikor először írt, fölismertem, hogy mérgezett a nyál, amivel a levélborítékot leragasztotta.

BRAM Erős túlzás, Richárd. Néhol aláhúzogattam...

DR. KAMMER (nézi) Milyen átkozottul szövevényes... micsoda süket érvek...

BRAM Majd ha lecsillapodtál... ha minden lecsillapodott... add meg a választ. De mielőtt megtennéd, próbálj róla pozitívabban gondolkodni.

DR. KAMMER Azt akarod, hogy ítéletnapig ne válaszoljak?! Hisz ebben a szövegben még a pontok is lándzsahegyek... de jól van. Hisz tudod: világéletemben utáltam mindenféle hangos polémiát. Betegesen gyűlölök vitatkozni. — Próbáld meg, és helyezett vissza az intézetbe... mentsük meg a jó öreg boszorkánykonyhát a háborús károktól... s azoktól, amiket monomániás brit kérődzők okoznak...

BRAM Mindent meg fogok kísérteni.

DR. KAMMER Érvelj azzal, hogy számunkra a szó szoros értelmében lét vagy nemlét kérdése...

BRAM Így lesz. És ha az ajtón kidobnak... mit szoktak olyankor csinálni? Bekopogok az ablakon. S ha nem nyitják, addig kopogok, amíg kinyitják. Ennyi kopogás végül is zavaró.

2. jelenet

Az intézetben. Dr. Kammer találkozik Elza Schmidttel

ELZA Szervusz.

DR. KAMMER Szervusz, Elza, jól nézel ki.

ELZA Ne hazudozz. — Mindent megpróbáltam. Otthoni bútoraimból is hoztam be... amit lehetett, mindent felfűtöttünk. Az Alytesek közül több példány életben van... tudtam, ez milyen fontos neked... olvastam, amit Bates rád vonatkozólag... kicsit tönkrementem, ugye?

DR. KAMMER Egy kicsit mindannyian, de te a legkevésbé.

ELZA (fehér köpenye alól kivillan a gyászruha) Anyáért. Két hete... spanyolban. Sokan elmentek.

DR. KAMMER Igen, igen... (Az edényeket nézi) Nem is tudom, ilyen körülmények között hogyan sikerült ezeket életben tartanod...

ELZA Én is ügyes akvarista vagyok. (El)

DR. KAMMER A dédunokák... Bernát lemenői... aki valóságos óriás volt, s akit még a történelem előtti időkben Dalmáciában sikerült befognom. A terepbe olvadva próbált meglapulni. Már csaknem elhaladtam mellette, mikor megrebent... talán a széles szája széle vagy más apró izom... s akkor a nagy T betűs Tudomány nevében elhoztam ide. — És hol az agresszív, nőstényekben válogató Tóbiás, a kelletlen Jakab és a pimasz, falánk Jeremiás, aki már a harmadik nemzedékben jeles alkalmatosságokat produkált? Titeket, ti újak, senki sem keresztelt el, míg én a komiszkenyeret pusztítottam. Az ember különben is csak a barátait keresztelje el... őket viszont nem bántsa. Én pedig most kiválasztom közületek, aki célnak legjobban megfelel, és megölöm. És preparálom, és felmutatom, igen, bizonykodni fogok, mert nem lettem Driesch tanár, küszködnöm kell a tudományos hitelért. Ennek a levét iszod meg, Barnabás, látod, mégiscsak elkereszteltelek, egy emlék alapján. A második nemzedékbeli Barnabás pislogott így az emberre... ő volt a legmosolygósabb bábavarangy, akit valaha láttam... (Ollóval lenyisszantja a példány fejét)

3. jelenet

Bates környezete Nagy-Britanniában

IFJ. BATES Dr. Kammer útban van Anglia felé.

BATES Nem ő lesz az első exellenség földünkön. Albert Einstein megelőzte.

IFJ. BATES Nyilván magával cipel mindent, ami az ő igazát bizonyíthatja.

BATES Kicsiny csomagja lesz.

IFJ. BATES De nem érdektelen.

BATES Úgy értesültem: jelentős része van az út megszervezésében.

IFJ. BATES Értesülése helytálló, atyám.

BATES Anyagi áldozatot hozott, hogy ez a látogatás létrejöhessen, noha ön sincs bővében az anyagiaknak, s ugyancsak — meg ne bántódjék, kérem — fősvény természetű.

IFJ. BATES Nem bántódhatom meg, mert amit ön állít, az megfelel a valóságnak.

BATES Mások azon szoktak megbántódni, ha azt közlik velük. Ön mégiscsak az én fajtám. — Miért volt olyan fontos az ön számára, hogy a bécsi csodadoktor itt megjelenjen?

IFJ. BATES Ismerem a vitájukat. Főleg az ön álláspontját. De van egy-két mozzanat, amely az ő álláspontjára is kíváncsivá tesz.

BATES Sosem befolyásoltam önt. Ám formálja meg tulajdon ítéletét. Bár úgy érzem, rossz néven ne vegye: ön egész nemzedéke példájára, némi borsot óhajt törni atyai orrom alá.

IFJ. BATES Ön se vegye rossz néven, de az a benyomásom, hogy némi elfogultságot és részrehajlást tanúsít az ügy során... s nekem ez nincs inyemre.

BATES Erőlködése, elnézést, ha a szó túl penetráns, hiábavalónak fog bizonyulni. A doktor még egyetlen valamirevaló bizonyítékot sem tudott felmutatni az ügyben.

IFJ. BATES Nem zárnám ki az esélyét, hogy mégiscsak felmutasson. Pár hete mikroszkopikus metszeteket küldött önnek e tárgyban. Szó és megjegyzés nélkül maradtak.

BATES Nem lévén rajtuk semmi érdemleges.

IFJ. BATES Szabad legyen megkérdeznem: alaposan megtekintette ön azokat a metszeteket?

BATES Én, másokkal ellentétben, mindig mindent alaposan megtekintek.

IFJ. BATES Azt kivéve, ami az átöröklés körébe vág. Önt ez a téma, ha emlékeim nem csalnak, mindig kihozza a sodrából...

BATES Ki látott engem valaha sodromon kívül? Talán a cica?

IFJ. BATES Ahányszor a téma teázásnál szóba került, a tányéron a csésze ilyenkor mindig reszketésbe kezdett...

BATES Szamárság. Elnézést. Miért kezdett volna reszketésbe?

IFJ. BATES Ezt kérdelem magam is.

BATES Képzeldök. Az én környékemen soha semmi se reszket. Ön ostobán téved. Elnézést.

IFJ. BATES Ifjúkorában ön nem hasonló tárgykörben és éppen Alytesekkel kísérletezett? Mintha erre vonatkozó írásos és szóbeli közlésekre is emlékeznék...

BATES Ön otrombán bolygat olyan ügyeket, amelyeken én réges-rég túljutottam.

IFJ. BATES Az a benyomásom, mintha az ön e téren elért eredményei messze elmaradtak volna későbbi sikereitől...

BATES S csak nem föltételezi, hogy engem ilyen kezdeti sikiklás, nem bánom, nevezzük annak, bármiben is befolyásol? Hogy egy ilyen átkozott, rühös probléma, elnézést a parlagi kifejezésekért, kikezdheti tudományos tárgyilagosságomat?

IFJ. BATES Említett probléma nem csak kikezdte említett tárgyilagosságát, de méltatlan indulatokra is ragadtatja önt. Ha e pillanatban teáznánk, az a föltevés, újra hallanánk azt a ciripelő csészétáncot. Ezért nem állítanám, hogy ön bármin is túljutott, hisz az emberben éppen az átkozott, rühös problémák viszketnek a legtovább. Elnézést.

BATES Módunk lesz közelről szemügyre venni s végleg lezárni ezt a baszott kérdést. Elnézést. Szeretném remélni, hogy ilyen zavaros, jelentéktelen ügy nem távolítja el tőlem.

IFJ. BATES Az ügy kapcsán ön csak valódi önmagától távolodhat el, s errefelé a legjobb úton van, sajnálom.

BATES Kérem, hagyja el haladéktalanul a helyiséget, s majd lesz szíves csak akkor visszatérni, ha módosította álláspontját.

4. jelenet

Dr. Kammer táblával várják a pályaudvaron — megérkezik

DRYDEN Doktor Richard Kammer? Üdvözöljük Anglia földjén.

DR. KAMMER Joshua Dryden professzor, ha nem tévedek... s az ifjabbik doktor Bates.

DRYDEN Az ön vendéglátói... hívei. Egy kézzszorítást.

DR. KAMMER Végtelenül kedvesek.

IFJ. BATES A közeg, amelyre itt hatnia kell... korántsem lesz az. Ugye fölkészült rá?

DRYDEN Vagyunk itt azért páran — ha ortodoxék fagypontra akarják hűteni a léghőmérsékletet —, akik majd kinyitjuk a szánkat! Én, doktorkám, őszinte csodálójává vagyok.

DR. KAMMER Üdvözölöm önöket, és igazán köszönöm, hogy itt lehetek.

DRYDEN Összedobtuk. Szót sem érdemel. Evett már? Maguk éheznek ott Közép-Európa szívében. Szép kis szív... koldusfészek. Fogadjunk, nem is emlékszik rá, mikor evett egy darab rendes, véres húst!?

DR. KAMMER Kisütve szeretem.

DRYDEN Igaz, hogy az intézet gyíkjaikat is kiették a terráriumokból?

DR. KAMMER Semmi ilyen végletes nem történt. Bár állatainkat alaposan megtizedelték a háborús körülmények.

IFJ. BATES Pénzünk értéke, hallom, riasztóan csökken.

DRYDEN Csökken? Egy fityinget sem ér a koronájuk. A fél ország aktívan koldul a másik felétől. Úrikiasszonyok, családanyák kaphatók fél cipőért, s akin egy jobb darab van, lehúzzák róla sötétedés után.

DR. KAMMER Veszett háború végén a körülmények bizony nem rózsásak.

IFJ. BATES Jönnek a csomagjai. Ellenőrizze: itt van-e minden?

DR. KAMMER (így tesz) ...az ön tisztelt édesatyja, mit szél érkezésemhez? S hogy ön segítségemre van?

IFJ. BATES Elismeri jogaimat, fenntartja saját véleményét.

DRYDEN Vagyis: magasról tesz a tényekre. (Kifizeti a hordárt)

DR. KAMMER Márpedig ezen tények itt vannak velem...

DRYDEN A Ciona intestinalis is, remélem. Rendkívül aktuális már, hogy lássuk őket. Mingazzini kudarcot vallott velük, s telibömböli fájdalommal a szakköröket...

DR. KAMMER Biztosan elhibázott valamit. Túltáplálta a kísérleti példányokat. Vagy csak az elülső szifonjukat vágta le, ami nem elegendő...

IFJ. BATES Uraim... lesz még idő ezekre a...

DR. KAMMER Az is lehet, hogy Mingazzini így okoskodott: dr. Kammer bizonyára északi Cionákat használt, magam is azokat veszem hát... miközben én éppen a nápolyi öböl vizében gyűjtött példányokkal dolgoztam.

IFJ. BATES Semmiképp sem fair önt hibáztatni, amiért valaki nem tudta megismételni egy kísérletét.

DR. KAMMER Az én példányaim szifonjai valóságos elefántormányokká fejlődtek... és ezeket átöröklük! Velem vannak, mindenki megtekintheti, vizsgálhatja őket...

DRYDEN Kap tőlem valami tisztességes ruhát. Nálunk még mindig nagyon fontos a külszín. Mit fontos? Csak az számít.

5. jelenet

Ez idő tájt, Bécsben, mészárszék

BRAM Ön, kérem, állítólag hozzájuttathat... úgy tudom, az ön révén hozzájuthatok...

MALOSCHIK Van még egy kis fej- meg láb- húsom. Ha megfizeti, profkám!

BRAM Ön tehát most ebben a szakmában... öö... kedves... öö...

MALOSCHIK Mit törí a kobakját? Rég kizuhantam én önnét.

BRAM Nem... jaj, dehogyis... rögtön eszembe jut... MALOSCHIK Eszébe ám a fenét. Sose voltam én olyan érdekes magának, hogy megjegyezzen. Úgy taposott el, azt se tudta, ki vagyok.

BRAM A céllövő a Práterből!

MALOSCHIK Nem lövő, lövöldés!

BRAM Az a híres szagérzékeny dinasztia... Malatinszky...

MALOSCHIK Nyavalyát. És a cégtáblára is hiába les, nem én vagyok a tulaj. Nekem nem megy olyan jól... soha, semmiben. Igaza is van, ha mindig elfelejt. Ha soha nem vesz semmibe.

BRAM Akit már semmibe vehetünk, az valaki. Így és ezért nem lehet senkit és semmit semmibe venni.

MALOSCHIK Ne futtassa nekem az elméjét. Megmondja, hogy hínak: kap húst. Ha nem, még mócsingot se.

BRAM Jelzem... érdekes Turandot-párhuzam. (Dúdol) „Nevem nem tudja senki meg...” Ha most még az áriára is rákezd...

MALOSCHIK Hogy ki árja és ki nem, azt én jól tudom. Egyre jobban. De most nem az a kérdés, hanem, hogy ki vagyok én.

BRAM Nem szeretném önt tévedésben hagyni: az ária és árja nem azonos fogalom... a húst illetően viszont...

MALOSCHIK Beteg van a háznál! Tudom. Mindenütt van. Beteg, alultáplált, vézna, mazna, mind dögvőson vagyunk. Csak az egyik megdöglik, a másik meg elkaparja. Mondja meg, ki vagyok én, és ki lesz szolgálva.

BRAM Illanó dolog, ami önt most megmámorosítja. Egy kis hatalomhoz jutott, tisztelt úr... ám az ilyen helyzet többnyire röpke átmenet, arabeszk egy tú hegyén...

MALOSCHIK Ha az arabokat idekeveri, akkor sincs hús. Ki vagyok én?

BRAM Egy szerencsétlen ember, aki maga sem tudja, kicsoda.

MALOSCHIK Azt akarja ebből kidrénolni, hogy én nem tudom, ki vagyok, mikor éppen maga nem tudja?!

BRAM E tudás körül igen bonyolult a helyzet.

MALOSCHIK Vidd innen a tudós pofádat! S ha hűs-neműre gusztálsz, harapj az ujjadba!

BRAM Néhány értékes könyvtől váltam meg az imént. Néhány ritkaságtól. Soha többé nem bírom őket visszaszerezni. Gyászban vagyok, Maloschik úr... úgy-hogy szíveskedjék mégiscsak kiszolgáltatni.

MALOSCHIK Disznaja van. Nem is értem. Itt van, nem bánom, egy kiló lapocka. Hogyan jutott eszébe a nevem?

BRAM Az ön neve? Eszembe jutott? Mikor?

MALOSCHIK Maga ki akar nyírni! Az önbecsülésemen táncol. Hisz az elébb kimondta! Most meg már megint nem? Ekkora nullának lenni, ez már kibírhatatlan... kotródj a húsoddal.

BRAM Most már értem. Világos. Ön most úgy tesz, mintha nekem eszembe jutott volna a neve, hogy így lapockához juttasson engem. Lapocka... különös csont... talán szárnyak csőkevénye? Bár madarak sose voltunk, de talán egyszer, röpke évmilliókig, angyalok akartunk lenni kedves, öö... öö...

6. jelenet

Az iménti Bates-környezetben. Dr. Kammer rekvizitjei „kiállítva”. Páran nézegetik, vizsgálják. „Post festa” hangulat

BATES Sikere volt, doktor Kammer, tagadhatatlan. Cambridge-i előadása s utána ez, hogy meg kellett ismételnie nálunk, a Linné Társaságban...

DR. KAMMER Cambridge-ben ön nem volt ott.

BATES Most viszont itt vagyok.

DR. KAMMER Ön a Társaság elnöke... nem is tehetette meg, hogy...

BATES Miért ne tehettem volna? Most ön kötekedik, látja.

DR. KAMMER Tekintse meg az anyagot. Láthatná, ami legjobban érdekelte... a perdöntő példányt... már a kettőnk perében döntött, hisz én az Alytes-kísérletet továbbra sem tekintem az experimentum crucisnak... legyen szíves! Kérem!

BATES Most, hogy újra látom s hallgattam önt, kedves doktor... némi zavar fog el. A tudományban végül is elég gyakori, hogy helytelenül ítéljük meg egymás működését. Úgy vélem: túl keményen bántam önnel. Nem is úgy akartam. Történt velem a dolog. Nyilván indulatok örvénylettek ott, ahol magam sem sejtettem őket. Nos... beérné egy idősebb pályatársa kézszorításával?

DR. KAMMER De mennyire... és köszönöm. Valóban, nagyon... végtelenül. A „jobb későn, mint soha” tipikus esete. De még nagyobb örömet szerezne nekem, ha megismerelné mindazt, amit elsősorban az ön kedvéért hoztam el ide. Vegye ki, fogja kézbe, forgassa, vizsgálja, csak higgye el végre!

BATES Ehhez nem szükséges ennyire belemélyednem. Hisz tanult kollégáimtól egyebet sem hallok, mint hogy milyen nagyszerű és hiteles minden, amit ön produkál. Bár természetesen nem mindenkit lehet meggyőzni.

Kingsley Norris doktor állt meg a közelben

DR. KAMMER Tudom. De én sosem is akartam mindenkit meggyőzni.

BATES A világon számos jelentős tudós igazolta vissza az ön kísérleteit. Ön mégis minden idegszálával arra tört, hogy én is köztük álljak. Ha ez abban a mértékben, ahogy ön elvárja, nem is sikerült... szándéka mégis mélyen hat rám. Távozásom e szép, kavargó világból már matematikailag sem távoli. Nem szeretném, ha haragot táplálna irántam. Ha ön most viszsza a súlyosan megélt hazájába, egyben biztos lehet: én önt nem bántom többé. (El)

NORRIS Bűdös nekem ez az egész. Én is próbálkoztam az Alytessel. Nem igaz, mit vacakoltam. Semmi sem jött össze.

DR. KAMMER A kísérlet elég kényes. Számos bukta-tója van.

NORRIS Kényesebbek is sikerültek már. Nem szoktam elbukni. Nem vagyok zöldfülű kezdő, ha nem tudná. Én ebben a szakmában vagyok valaki...

DR. KAMMER Hát persze, Mister Norris, jól ismerem a működését. Nézze: a bábavarangyok petéi a vízben természetellenes állapotban vannak. Ezt művi eszközökkel kell ellensúlyozni. Steril, felfőzött vizet használt ön? Vezetett bele külön levegőt?

NORRIS Természetes környezetet alkalmaztam... föld-del és mohákkal. A petéket egy olyan vödör vízbe raktam, amelyben Alytes ebihalak úszkáltak, s remekül érezték magukat...

DR. KAMMER A peték persze egykettőre megpenészedtek, hisz a gombásodás veszélye még steril körülmények között is igen jelentős... a hím varangyok lábáról lefejtjük a megtermékenyített petefűzért, az atyai bábáskodástól így megfosztva őket, finom folyami homokra helyezük. Ezt különféle hőfokon tartjuk, állandóan nedvesítjük. Egy csontkanál segítségével a napnak mindig ugyanabban az órájában fel-emeljük a homokágyról, s öt percre, jól fedett s ugyancsak steril üvegpoharakba tesszük...

NORRIS Mindez nem tűnt ki világosan abból, ahogyan a kísérletet leírta. Nem tűntek ki egyértelműen a dolog buktatói!

DR. KAMMER Ennél pedig még többet is jeleztem, hisz ez csak egy kis része annak, amit a siker érde-

kében tenni kell. Ön fogott hozzá abszolút tévesen... ezzel a vödörrel. Sajnálom.

NORRIS Ahogy azt maga sajnálja. Megkavarja az embert, aztán diadalmaskodik.

DR. KAMMER Legközelebb olvassa el figyelmesebben, s kövesse a tanácsaimat, Mister Norris. És ne ítéljen el eredményeket pusztán azért, mert nem sikerült megismételnie őket.

7. jelenet

A bécsi „boszorkánykonyha” — dr. Kammer megváltik az intézettől

ELZA Nem jó lépés... Richárd, esküszöm, nem jó lépés. Mi mégiscsak mögötted álltunk... tartozol valahová...

DR. KAMMER Kísérleti anyagomat tönkretette a háború... romok és töredékek közt... mi keresnivalóm van még itt?

ELZA Új expedíciót is lehet szervezni, új példányokat beszerezni...

DR. KAMMER Állatkereskedőktől nem vásárolok. Ők elrontják az állataikat. Túletetik vagy túlélhetetik őket. Az ő példányaik neurotikusak, ritkán tenyészt-hetők tovább... de a dolgok ismétlése sem érdek. Nem eléggé. Olyan vagyok, akár egy író, akinek kéz-iratai a tűzbe veszttek. (A jelenet során dr. Kammer nekikészül egy szeretkezésnek, majd megfelelkezik róla, és visszaöltözik)

ELZA Hangos sikered van. Anglia után most Amerika... többetes körút... idehaza is kezdes divatba jönni... cikkeznek rólad... beszéltetnek...

DR. KAMMER A szaklapokat, ahol a sorsunk volta-képpen eldől, figyelmen kívül hagyod?

ELZA Használd ki a sikeredet. Nézz derűsen ellenségeid képébe: hiába fanyalogtok! Én mindazt elértem, amit ti hiába szeretnétek. Irány Amerika!

DR. KAMMER Mindez a tarka semmi... ami rám zúdul... gyenge pótlék. Eredeti céloom helyett kerültem ebbe a közegbe. A felszínen sütkérezem, mert a mély-ség kitalált. „Felszínes vagy, felszínes a helyed!” — mondták, s belehajszoltak egy életformába, amit aztán nem bocsátanak meg. Megátalkodottak és rövidlátók. Átkozom a csontjukat is. De olykor azt kell hinnem: igazuk van.

ELZA Úgy semmiképp, ahogy ők mondják... ők a felszínesek!

DR. KAMMER Nem vagyok én komoly tudós. Csak egy ügyes akvarista, akit felkaptak. Sok fogást ismerek a tenyésztésben, türelmes vagyok... voltam... hónapokon át képes arra, hogy apró részletekre figyeljek... ennyi.

ELZA Nem jöttél.

DR. KAMMER Hogy? Bocsáss meg... komolyan mon-dod? Úgy látszik, meg vagyok keveredve.

ELZA Megértem. Átöröklésre vonatkozó elveid sorra buknak...

DR. KAMMER Például?

ELZA Weismann huszonkét nemzedéken át vágta le az egerek farkát, mégsem jött farkatlan egér a világra.

DR. KAMMER Nevetséges. Hisz ez olyan, mintha a fal-láb örökölhetőségét vizsgálta volna. Csak az a szer-zett tulajdonság öröklődik, amit az állat alkalmazko-dási szükségletből fejleszt ki!

DR. BERZY Bejöhettek már? (Bejön) Fut a szekér, mi? Melyik szomorúsága ez: a világfájdalmas vagy a koi-tálás utáni? Okos védekezés! Régi taktika. Depresz-sziót mímelni az irigyek ellen! Nehogy valakinek eszébe jusson kéregetni tőlünk. S ne adj isten má-soknak is juttatni kelljen a sikerünkből...

DR. KAMMER Nincs mit juttatnom, higgyék el, kollé-gák... én nem vagyok tettető.

DR. BERZY Értem már. Bates újabb irányát vette a szívére...

DR. KAMMER Legutóbb, Angliában, mélyen a sze-membe pillantott. Kezét ráztunk. Két kézzel fogta a kezem. S még Dovernél se lehettem, már fogalmazta az újabb, minden eddiginél pocskondiázóbb támadá-sát...

ELZA Első pillanatban láttam rajta, hogy nem normális.

DR. KAMMER Rá se nézett az anyagra, amit szinte csak az ő kedvéért cipeltem oda... de most, miközben izekre szed, újra kéri tőlem... s egyúttal huszonöt angol fontot ígér, ha újra eljuttatom hozzá azt a bizonyos perdöntő példányt...

DR. BERZY Huszonöt font nagy pénz manapság. De a példány állaga erősen leromlott. Az utazás sem tett neki jót... s egy újabb...

ELZA Ha már olyan sokat feltettél erre a lapra... úgy értem, Batesre... talán még ezt is megpróbálhatod...

BRAM (be) Egy intézet egyetlen példányát nem szokás kézből kiadni. Ezt Bates is tudhatná. Azt teszel, Richárd, amit akarsz, én csak azt mondom: nem szokás.

DR. KAMMER Helyes. Egyetérték. Végeztem Bateszel, az Alytessel, az intézettel... mindenkiből elegendem van!

BRAM Van ez embernek egy sorsa. Téged ez a sors most röpit — s jó, hogy röpit — tengerentúltra... ide meg oda... az oroszok is hívnak...

DR. BERZY Oda majd akkor, ha megőrül!

BRAM... én biztosra veszem, hogy ugyanő, még mindig a sorsról beszélek, visszavezet hozzánk, ahol kibontakoztál. S ha munkásságunk egyáltalán célhoz érhet — célhoz is értél. Ha most még nem is tudod, nem hiszed.

8. jelenet

Nem sok idő múlva, dr. Kammer otthon is összecsomagol

FELÍCIA Nem tiltakozom. Sosem is tiltakoztam. Mellem beújhattál akkor is, ha hajnalban jöttél haza... és nem tudtam: a gyilkajdító-e vagy a ribancaidító...

DR. KAMMER Mindig fegyelmezted magad, mindig. Így volt.

FELÍCIA Amikor a wörthi tónál nyaraltunk, és húszéveske meg negyvenéveske beléd szeretett... és negyvenéveske kígyókat rakott a nyaka köré, és úgy táncolt az ablak alatt a holdfényben... még küldtelek is: eredj ki hozzá, mert ennyi elszántság már jutalmat érdemel!... Persze nem voltam önzetlen. Én is jutalmat reméltem. Azt, hogy idővel lecsillapodsz.

DR. KAMMER Nem. Még nem. Sajnálom. Semmi jele.

FELÍCIA Mindig mindent elkövettem, hogy ne tegyelek büntudatosná. Ez volt a taktikám lényege. Csődöt mondott. Láthatóan szégyelled magad...

DR. KAMMER (szerény csomagolását folytatva) Igen. Kétségkívül.

FELÍCIA (segít a csomagolásban) ...de ne szégyelld. Mindennap megesik. És nem volt rá semmiféle biztosíték, hogy velünk meg ne essék. — Sose tulajdonítottam nagy jelentőséget annak, hogy hébe-hóba hol helyezed el a micsoadat. Egy kis velő, egy kis lihegés, mondd, hogy még sikolt is az a fél mázsa hús... nincs fantáziám. S ami volt, elsorvasztottam, hogy könnyebben tűrjek, kevesebbet panaszkodjak, és így megmaradj nekem...

DR. KAMMER Biológia! Kényszerpályák... megtorpanások... zűrzavar.

FELÍCIA Felhúzott. Mint egy játék vonatot. Pattanásig. Hosszan nem adta magát — ezért ilyen erős a vonzása. Csak ezért.

DR. KAMMER Ettől még vonzás, és én ellenállásban sose voltam valami nagy szám. Az, hogy a dolog mechanizmusát én is látom... mit sem változtat... a szervek követelőznek!

FELÍCIA Ha férfi volnék, én is veszködnék utána. Teném, amit megkíván: költeném rá a pénzt... ámuldoznék a szar képei előtt... rámásznék rogyásig, s utána hazamennék.

DR. KAMMER Még az sem kizárt... megtörténhet velem is.

FELÍCIA Azt kéne rikoltanom: ne, soha többé, akkor már késő lesz — meg ilyenek. De nem. Élesen látom

a jelenetet, amikor majd beállítasz, és meg akarom könnyíteni neked.

DR. KAMMER Ezzel csak nehezíted. Az ördögbe is: légy már kicsit feleségbb, vagy nem tudom, mi lesz...

FELÍCIA Eredj a vékony hajú macádhoz! Ki fog fosztani, és megcsal majd! Mert a sok tejfőlös színnél, amit a maníros fürmedvényeire pacsmagol, csak a mája fehérebb! És a becsvágyánál csak a picsája nagyobb! — Így jó?

Dr. Kammer leül

Papa imádta az állatokat. Kígyót, békát... két rhesus majmot, sok mókust és egy gólyát tartott. A gólyát Mausának hívták. A konyhaablakon kopogott be, ha éhes volt, és ha átkaroltam, fejét a vállamra hajtotta.

DR. KAMMER Mesélted már. (Felkel)

FELÍCIA A fogkefédet...? Kérlek... azt az egyet... nagyon kérlek, könyörgök, ne vidd el...!

9. jelenet

Valamennyi idő múlva az intézetben. Kingsley Norris látogatása

NORRIS „...ki tudja megcsinálni, ha nem én?” Ez az indulóm első sora, amit a fürdőszobában minden reggel elénekelek. Maga nem éneklis saját dalait a fürdőszobában, prof?

BRAM Dudorászom... de többnyire klasszikusokat.

NORRIS Saját dalokat kell kiöblögetni magunkból. Az egészséges. Nem számít, bármekkora hülyeség... sőt! Éppen azért kell kiadni magunkból, hogy távozzék... és mi tisztuljunk.

BRAM Az önök New York-i intézetéről legendákat halottam.

NORRIS Jó nagy, és csillog-villog. Ez egy pavilon ahhoz képest. Kopott pavilon. Tudom, a háború meg minden... de szerintem ez az egész mindenség kopott maguk felé... és úgy kopott, mintha már így is keletkezett volna. Néha az a benyomásom: itt a csecsemők is kopottan születnek. Persze ne pusztán külsőségekre gondoljon.

BRAM Érdeklődve hallgatom. Nem zárom ki az ön igazát, de ugye azt sem kívánja, hogy belássam?

NORRIS Csináljon, amit akar, én meg hadd mondjam, amit igaznak érzek. Ez a jó barátság alapja! Nem?

BRAM Nos... itt tartjuk dr. Kammer nagy hírű munkásságának tárgyi bizonyítékait... már ami belőlük megmaradt.

NORRIS Ami a doktor nagy hírét illeti... hát tudja. főnök, én aztán nem vagyok a reklám ellensége... de amit Amerikában műveltek vele...

BRAM Vele művelték... nem ő tehet róla.

NORRIS A nagyzó, gusztustalan szalagcímek: „Vak állatoknak szemet növesztő biológiai zseni! Tudós, aki megtalálta a módját, hogyan vigye át jó tulajdonságainkat a következő nemzedékre!”

BRAM Igen, igen, Mister Norris... de úgy fest a dolog...

NORRIS „Küszöbön a szupermenek fajtája! — Tudós korszakos fölfedezése, amely mindnyájunkat meg fog változtatni!”

BRAM No nézze ezt az Alytest... amely körül annyi nézeteltérés és nászi tapadói körül annyi vita... (Elakad)

NORRIS Tudós, géniusz, fenomén, kibírhatatlan! Miért hallgatott el? — Hánytam tőle. — Mutassa... Hamis. Egyből. Már így ránézésre. Alighanem tussal ügyeskedtek rajta. A próbálkozó a tapadók nyomát akarta utánozni. Vagy tévednék?

BRAM Nem. Mélyen meg vagyok döbbenve. Beavatkozás történt. Nem kétséges. Ez a korszakos példány... a büszkeségünk... Nem tudom, mit mondjak. Egy biztos: nem doktor Kammer volt. Ezt a lehetőséget nyugodtan kizárhatjuk.

NORRIS Tudja mit, főnök? Én nem zárom ki. Miért zárnam? Ki másnak állhatott érdekében? Egyszerű,

mint a balhorog: a tudományos kételyek sűrűsödnek... a látszatot valahogy — akár machináció árán is — fenn kell tartani! Én már a Proteus szeméről is megmondtam, hogy csalás!

BRAM Nem... ez aztán... nem, kérem! Téves következtetés! A két dolog nem tángálja, nem tángálhatja egymást! Ne lépünk erre az útra... hogy most mindent leszóljunk, összekeverjünk. Rosszindulat lenne és ördögi butaság...

NORRIS Nem érzi, milyen hamis most, ha ilyen fogalmakkal dobálózik?

BRAM A Proteus itt van... látható az a kifejtett nagy szem... amit Richárd... doktor Kammer... vörös fény mellett produkált...

NORRIS Csalt. Mindegy, milyen fény mellett. Egy másik species szemét ültette be, vagy mit tudom én. És bedőlt neki a fél világ. Maga is, főnök. Persze jóhiszeműen. Tudja mit? Bates kolléga még szörmentén bánt bravúros doktorunkkal. Én, mialatt jó múltkor kioktatott, már közben éreztem, tudtam, egy fürdőszobában meg is énekeltem: „Azért gyújtok rá e dalra — mert, Kammer doktor, fölkenlek a falra!”

BRAM A példány... nemrég... megfordult Angliában. Jeles tudósok látták... egyikük se vette volna észre? És maga Richárd, hát kockáztatta volna?

NORRIS Ez csak azt bizonyítja, hogy a csalás valamikor Anglia és e mai nap között történt.

ELZA (beér) Doktor Kammer egy éve nem tagja intézetünknek...

NORRIS Akkor egy évnél régebben történt. Vagy maradt egy kulcs a zsebében.

BRAM Besurranás — az ő ismeretében? Lásza be, kérem...

NORRIS Tudja mit, főnök? Nem látom be. Az ember kétségbeesésében a krokodilt is megharapja. Vagy besurran.

BRAM Tegyük fel... ilyesmire szánja magát. Jó. El tudja képzelni, hogy ilyen otrombán csinálja? Van Megeeren hamisított Vermeer-képeket, de nem egy szobafestő pemzlijével!

NORRIS Sehöl sincs írva, hogy mint hamisítatlan klaszisznak kell lennie.

ELZA Mi ez az anyag, amit használtak?

NORRIS Vizsgálják meg, ha akarják. Én nem vagyok mesterdetektív. Egyébként tusra gyanakszom.

BRAM A vizsgálat elkerülhetetlen. Hívjuk sürgősen Kammer doktort.

Elza telefonálni megy

NORRIS Ez biztató, hogy nem fél őt idehívatni. Én nem várom be őt... személyes okokból. Nem lenne izlésses, ha triumfálnék.

BRAM Hisz egyebet sem csinál.

NORRIS Sértegethet, ahogy akar! A tudományos közéletet én akkor is objektíven fogom tájékoztatni.

10. jelenet

Egy óra múlva az intézetben

DR. KAMMER Undorítóan és tehetségtelenül... meghamisították. Most mit szólsz?

BRAM Amit én szólok, afelől te mindig nyugodt lehetsz.

DR. KAMMER Valaki hozzáfért... de mindenki rám fogja majd a hamisítást.

BRAM Félő: egy darabig valóban ezzel kell élned.

DR. KAMMER Még elképzelnem is nehéz... hogy csinálom majd...

BRAM Ha egyenesen a szemükbe nézel... olyan tartalommal, amitől már el kell némulniok... nem mindenki vak és süket az igazságra... sőt olyanok létben is hinnünk kell, akik szomjazzák...

DR. KAMMER Éppen az én igazságomat? Nem hinném. És nem is tudok úgy senki szemébe nézni, mint javaslod... nem mintha én injektáltam volna be ezt a szerencsétlen Barnabást... hanem mert a felzúdulás annyira általános és elsöprően boldog lesz! Annyian vártak ilyesmire! — S mondod, Artur: ha nem is a

tényben magában, de valahol a tény udvarában... nincs-e valamiféle igazuk?

BRAM Ne... szeretettel kérlek... ne süppedj bele. Üldözőid közé állni, akármilyen részben... azt ne, egy porcikáddal se! Tilos! Értelmetlen! Ne halljak több ilyen beszédet.

DR. KAMMER Ki — és miért?

BRAM Van egy jóhiszemű változatom: valaki halálosan imád itt. Tudja, hogy a példány, legfőbb tárgyi bizonyítékod pusztulóban van... megpróbál javítani rajta... hogy mentse a látszatot és tudományos híreket!

DR. KAMMER Egy balkezes tündér? Nem illik a képbe.

BRAM Nem. A másik változat az igaz. Valaki megtudja az irántad ellenséges amerikai érkezését, s megragadja az alkalmat, hogy lejárasson...

DR. KAMMER Tönkretegyem. Igen.

BRAM Azt hiszem, tudom is, ki volt. De bizonyítani nem tudnám. Hát nem mondhatom.

DR. BERZY (a háttérből) ...de felém vág a szeme! Felém vág! Mert rám gyanakszik! Itt nem történhet olyan rossz, hogy ne engem vegyenek elő! Doktor Kammer, miért nem mondja neki, hogy lehetetlenséget forgat a fejében?!

DR. KAMMER Nem konkrétan vádolta, s végül is mindegy. A dolog tökéletesen rám csapódott.

BRAM — Az orosz ajánlat... a helyedben elfogadnám. Mire Moszkvából visszatérsz...

DR. KAMMER Most már, mint leplezett csalót... nem bolondultak meg alkalmazni...

DR. BERZY Próbálja kipuhatolni, vagy... biztos van jobb megoldás!

BRAM Kérdezte valaki? Nem érzi, hogy láb alatt van?

DR. BERZY Senki se kér belőlem... soha senki nem szeretett itt! Ha egyszer ezt az egészet fölrobbantánám, az se lenne csoda! De nem... én nem!... A viselkedésemmel fogok a sorozatos inzultusokra rácáfolni! Fel fogok csatlakozni a védelemhez... bizonyító erejű cikket írok! — Hiába legyintget, prof, közölni fogják! (El)

DR. KAMMER Tarthatod értem a hátad, ha én elfüstölök innen. Annyi mocskot fognak az ügy körül fölkarvarni... alig látszok majd ki belőle...

BRAM Mindazonáltal: nem tudom elhinni, hogy a valóság ki ne derüljön. Előbb vagy utóbb.

DR. KAMMER Ki tudja-e várni az ember? Ez a kérdés.

BRAM Utazz el, utazz el!

DR. KAMMER Megpróbálok. Tudod... nagyon erősek ám az én kötéseim. Semmi okom rá... mi az ördögköt? Ugyanakkor mélyebb okok... fene érti. Fene érti. (El)

BRAM Van nyelvünk, és vannak érveink. Igaz, Elza? Tisztában vagyunk az igazsággal, s ez megkönnyíti a védekezést.

ELZA Kár, hogy ez az igazság nem elég vegytiszta.

BRAM Tudom, mire gondol. (Súgva) A hely túl van haladva, penészedünk. Mint minden szervezet, amely élt, intézményünk leépül, halódik...

ELZA S ha ezt bizonyos körök még gyorsítják is...

DR. BERZY (újra felbukkant) ...tévedsz! Mindenki téved! Mi érdekem lett volna? Minek ártottam volna az egyetlen helynek, ahol jóformán az egész életem... azok, akiket ismerek s az egyetlen, akit igazán szeretek... ne nézzenek így rám! Éppúgy ide tartozom, mint mások. Bizonyos gátló körülmények folytán nincs még kiugró eredményem... de dolgozom, az élet még tart... és amíg tart...

BRAM Szerencsétlen, szörnyű ember. Szerencsétlen és szörnyű. (El)

DR. BERZY (utána) ...a szörnyűt még vissza fogja vonni! A szörnyűt még igen! Ilyen végzetes jelzőt tapasztani valakire... gyilkossággal fölér! Bram professzor! Felszólítottam: vonja vissza a „szörnyű”-t, másként lélekgyilkosságot követ el!

ELZA Ne sokat üvölsz, mert ránk dől a ház. És még ez a roskatag intézmény is szálka azok szemében, akik között mostanában sűrűn megfordulsz...

DR. BERZY Miért lenne? Miért lenne?

ELZA Mert Richárd kísérletei cáfolják a felsőbbrendű fajok létezését... a rasszista elméleteket! (EI)

DR. BERZY Márpedig vannak söpredék fajták... ha egyszer odafigyelnél rám, kifejteném! A fejlődés hibázott, amikor ezeket az alsóbbrendű fajtákat létrehozta... s ezt a hibát ő maga is korrigálná. Ezt az időpontot közelebb kéne hoznunk... a természetet meg kell segítenünk... ez igenis biológiai fölismerés... mélyen igaz és cáfolhatatlan!

III. rész

1. jelenet

Bates környezete

DRYDEN Gratulálhat magának, Bates! Csatlósa, elnézést, csodálóját akartam mondani... szóval ez a New York-i vigéc ugyancsak jó munkát végzett.

BATES Kicsit nyers a fickó, lehet, de elsőrangú szakteknitely, és pokolian ért a kétélűekhez.

DRYDEN Nem a szakértelméről, az eljárásáról van szó!

BATES Ne történt volna hamisítás. Akkor nincs se leleplezés, se botrány.

DRYDEN Most kétségbe vonnák mindent, amit Kammer doktor valaha csinált. Ráfogják, hogy már azt is hamisította, amit a pelenkájában találtak.

BATES S én vagyok az oka?

IFJ. BATES Ugyan ki más lenne?

BATES Durva tapintatlanság ilyen ügyészi módon törni rám! Én nagybeteg vagyok, ha nem tudnák... nem óhajtok az ügygel foglalkozni. Békességre van szükségem.

DRYDEN A játékszabályok úgy kívánnák: álljon ki a doktorért!

BATES Nincs hozzá energiám. Ismétlem: erőim végén járok. Én olykor célba vettem őt, lehet. Eszemben sem volt halalos csapást mérni rá.

DRYDEN Hogy ön mit akart vagy mit nem akart — már teljesen mindegy. A dolgok az ön jóvoltából jutottak ideig.

BATES Nem értem... és tagadom. Menjenek a pokolba!

DRYDEN Nem tudja felfogni? Kicsinálta egy ragyogó, tehetséges pályatársát. Maga ásta a vermet, egyengette az odavezető utat. Ne próbálja mentességének tekinteni, hogy nem maga, hanem Norris hantolja el!

IFJ. BATES Mintha a gyilkos a sírásóra hátrítaná a felelősséget az áldozat sorsáért.

BATES Hogy merészel? Mit jártatja a száját? Mit művelnek velem? — Dryden mindig kritikátlanul elfogult volt, de maga... hisz magának is számos tudományos fenntartása volt az ügyben!

IFJ. BATES A jelenlegi mocskos vádak alapját nem az én fenntartásaim képezik.

DRYDEN Kezet rázott velem, nyugtatta, még meg is követte — aztán, amint hátat fordított, rávetette magát. Mindig eszelősen viselkedett velem kapcsolatban. Ha volt rá oka, csak ön ismerheti. Nemsokára elpályázik innen, kedves kolléga! Legalább méltatlan viselkedése titkát ne vigye magával a sírba.

BATES Volt benne valami kedves és megható, a sápadt doktorban, a barna hajhullásban, ahogyan a homlokába omlott. Mindig erős ingert éreztem, hogy azon a hullámon, gyöngéden, végigfuttassam a kezem. De elválás után egy pillanattal, igen, amint személyes jelenléte megszűnt... már el tudtam volna harapni a torkát. Képe egy pökhendi, tolakodó fráterrel cserélt helyet... aki erősen kívánt tőlem valamit, de csöppet sem kedvelt... azért tudtam volna elpusztítani ilyenkor, mert összegződött bennem, hogy nem szeret... lenéz! De végül is nem én... nem én...

IFJ. BATES Hanem ki? Talán a cica?

BATES A szerzett tulajdonságok átörökölhető voltában egykor magam is hittem. A bizonyításhoz a Balkash tó vidékét választottam, Szibériában. Iszonyú időjárás, nélkülözés, járványok. Az expedíció tagjai elpusztultak vagy hazaszöktek. Két hónap után magamra maradtam. És még másfél esztendeig küszködtem ott egymagam. Elképzelhetetlen didergések, lázak, külö-

nös férgek és étkek és idegenség... és mindez semmiért. Hiába. Teljesen hiába. Hátat is fordítottam akkori meggyőződésemmnek. Csak kissé túl vadul, mert a hitem nem tudott a kellő ütemben elveszni. Az új hit így mindig lötyögött kissé rajtam, bennem... Mendel törvényéről például harsányan hirdettem: igaz és alapvető. Közben sejtettem, s ma már biztosan tudom: a kertészek az öreg kedvéért itt-ott hamisítgatták az eredményeket. És egyszer csak hallom, hogy mindaz, amiben én annyi kínnal s erőfeszítéssel jótányit sem haladtam... ott Ázsia határán valakinek könnyedén sikerült. Nem tudtam elhinni. Nem hihettem el. Nem! Még a tulajdon szememnek sem. És még ma sem, most sem. Ehhez túlságosan erős bennem az önbecsülés!

IFJ. BATES Segítsen a doktoron, vagy engedje, hogy én segítsek. Ha nem érez magában elég erőt, egyszer, egyetlenegyszer — hadd nyilatkozzam az ön nevében!

BATES Hamisítás ellen nem lehet hamisítással küzdeni. Még akkor sem, ha a célja kegyes... amint jobban leszek, megkísérlem, s lediktálok valamit... próbálom a doktort megsegíteni... (Feje lehangyatlak)

DRYDEN Orvost! Gyorsan orvost!

2. jelenet

Ez idő tájt Verena Bergner és dr. Kammer otthonában. Meghívottak, zsúr

DR. KAMMER Megmondtam én, látod... a többség távol marad.

VERENA Ki hitte volna, hogy ennyire gyávák? Hisz jóformán csak barátokat hívtam meg...

DR. KAMMER Nincsenek barátok. Felszívódtak. Szép kis helyzetbe hoztalak.

VERENA Ez a riadt vonás a szád sarkában... amióta a hajsza folyik... milyen kisfiús! Imádom. Azt hiszem, sikerült is elkapnom... majd meglátod...

DR. KAMMER Lábujjhegyen járkálnak, mint a halottas házban... és görcsösen erőlködnek, hogy több szolidaritást sugározzanak, mint amennyi van bennük...

CLAUDIA Tudjátok, mi a charleston? Fogalmatok sincs, mi? Bugrisok! Izabella!

Ketten mutatják

ANITA Gépzene? Péntek esteiken azelőtt mindig kamaráztak.

BRAM Szétszéledtünk mi kamarázók. Ki elesett... mások elvándoroltak... s ha össze is botlunk néha négyen, mintha már nem volna zenélnivalónk...

DR. BERZY Ha nem tengerentúli zene szólna... ez az ideges néger zene... mikor jó német muzsikánk is van... jobban örülnék. Nem értem, miért nem Richárd valamelyik darabjára táncolunk.

DR. KAMMER Hagyja, Zoltán, nem divat az már. Az én ostoba ländlereim... mondanám, nem is német, hanem osztrák... ha egyáltalán zene volna... de nem zene... nulla! Az is nulla!

EDIT Ne igyál tovább.

DR. KAMMER Ma délből a fűszeres azt kérdi tőlem: Mi a rossz abban, ha megbuzerálta a békát, tanár úr? — De éppen ez az, hogy nem buzeráltam meg. — Tegyük fel, ha megbuzerálta volna! — Nem, éppen ezt nem tehetjük fel egy pillanatra sem.

ANITA Miért nem mondja ki már valaki nyomatékosan, amit mindnyájan tudunk, hogy nem te csináltad!?

DR. KAMMER Még azt sem mondom, hogy nincs, aki mondaná. Van. Csak minél többet mondják: „nem ő, nem, nem!”, annál inkább egy „persze hogy ő, igen!”-nek hangzik. Ördög érti, miért.

CLAUDIA Akarod, hogy kicsit jobb kedvre derítsünk? Edit!

EDIT Szó sem lehet róla. Verena mindkettőnket megtép.

IZABELLA (olvas) Felícia engedékenyebb volt, ha jól emlékszem.

CLAUDIA Egy kis rokonai kerekecske-gombocska... no, Richárd! A családban marad.

IZABELLA Alex nem fogdos eleget?
CLAUDIA Menj már. Ha egy-egy fenék kezünkbe kerül otthon, lassan azt sem tudjuk, kié.
VERENA A férjed?
CLAUDIA Elővette a szénanátha. Mondhatnám. De nem mondom. Alex társaságbeli ügyvéd, nagy ambíciókkal. A többit sejtitek.
DR. KAMMER Hát persze, persze. — Mit olvasol, Izabella?
IZABELLA Bergsont.
ANITA Mint lánykorunkban? Hogy amit egyszer elolvastál, azt áthúzd, nehogy még egyszer elolvassd?
IZABELLA Én is úgy meghíztam, mint Anita?
DR. KAMMER Mindkettőtöknek jól áll.
IZABELLA És neked? Kellek-e még?
DR. KAMMER De mennyire.
IZABELLA Udvariasságból mondom.
DR. KAMMER Mert annak akarod hallani.
IZABELLA Nem kellesz nekem. Sosem is kellettél.

Kedvetlenül csókolóznak

A legjobb időben sem. Megsértettél az előbb. Belevettél Anita meghízásába, holott tizenöt éve dekára tartom a súlyom. (*Megharapja*)
CLAUDIA (*Bramhoz*) Világosíts fel egy tudatlan nőt, Artur bácsi: mért akkora baj, ha tényleg Richárd buzerálta volna meg a békát?
BRAM Fontos bizonyítékhöz nyúlni... egy még eldöntetlen perben... ennél rosszabb már nem történhet.
CLAUDIA Sejtéd, ki volt?
BRAM Mindegy. Bizonyítani nem tudom. S ha tudnám is — mit érne? Szorongok, és csak akkor nyugszom meg, Claudiám, ha egy bizonyos vonat — remélem, nemsokára — elviszi innen Richárdot!
EDIT Igaz, hogy kivándoroltok? Verena! Azt mondják, keletre készültek, felszívódtok a nagy Nirvánában, és jógik lesztek.
VERENA Nem Indiáról van szó...
SCHRANZ (*be*) ...habár az irány, mondjuk, nagyjából egyezik. Elégge megdöbbenett a hír... hogy Moszkvát választja...
DR. KAMMER Jó estét, rektor úr...
VERENA Köszönöm, hogy eljött. Köszönjük...
SCHRANZ Úgy éreztem, ezzel nem csupán a családnak, az igazságnak is tartozom. (*Félrevonja Verenát*)
EDIT Moszkva? Hogy fogják a Szovjetben kibírni? Ott állítólag csajkából esznek az emberek, ha van mit... és közösen használják a nőket... aki pedig nem paríroz, mehet egyenest a falhoz, és ratatata...
ANITA Ostoba rémhírek. A Szovjetunió szegény, de fölfelé tör. Még megélik, ahogyan utoléri és elhagyja a híres Nyugatot. Ha velem történe az, ami veled történt, Richárd... nem sokat haboznék...
EDIT De ki maradna akkor bolsevik agitátor a hetedik kerületben?
DR. BERZY Bizonyos vagyok benne, hogy Moszkva nem a magunkfajtanak való hely...
ANITA Richárd nem az ön fajtája, doktor úr!
DR. BERZY Honnan tudja a kisasszony, hogy én milyen fajta vagyok?
ANITA Nem az a felsőbbrendű germán, aki lenni szeretne! Bár szőkíti magát, a lába szárát nem tudja meghosszabbítani!
DR. BERZY A lábam így is megfelel arra, hogy a maguk forradalmát Bécsben vagy bárhol, segítsek eltaposni.
ANITA Fasiszta disznó!
DR. BERZY Vörös szuka!
VERENA Testvéreim, kedves vendégeink... szeretném nektek egy munkámat megmutatni, még mielőtt az ősi tárlaton látható lesz. A zsűri elfogadta, és díjra javasolja... íme! (*Leleplezi egy festményét, kis csend*)
SCHRANZ Doktor Kammer mint Megfeszített? Értethető: a szerető hitves válasza a sajnálatos eseményekre. Erőtéljes, bár kissé profán.
BRAM Nem szabad! Nem lett volna szabad! A művészet mágia... ez a szerény minőségű kép azért olyan erős, mert bizonyos mértékig máris beteljesíti azt,

aminek nem szabad beteljesülnie... utazz el, Richárd. Sürgősen utazz el! Mikor indulsz már?
DR. KAMMER Jövő hó elejében maradtam az oroszokkal.
ANITA Ott jó lesz neked! Meglátod. Majd írd meg, ha eszedbe jutnék... (*El, Brammal*)
DR. BERZY A dekadens művészet az olyan dolog, ami zavart okoz. Mert energiákat köt le. Tehát minél jobb, annál rosszabb. Ez nagyon jó, tehát nagyon rossz. A főzőkanállal kell művészkedni. Vagy tiszta, klasszikus formákkal. Akkor lehetünk nagyratörők.
VERENA Köszönöm az engedélyt.
DR. BERZY Ideiglenes. Mint minden egyéb. (*El*)
CLAUDIA Édes húgom, aki a nővérem vagy, mitől letél ilyen tartózkodó?
VERENA Neked meg nem elég bátor az előadásmód?!
IZABELLA Derék alatt mindent eltakartál, Claudia erre céloz!
CLAUDIA Irigy kutya; de én azért nagyon büszke vagyok rád.

Puszik

IZABELLA Végül is az a legizgatóbb, amit csak sejtünk...
EDIT Meg amit érzünk, Izabellám... bizony néha az is.

Lassan elszállingóztak a vendégek, csak Schranz marad

VERENA Rektor úr, ugye elmondhatom Richárdnak? Már mint tényt mondhatom el...
SCHRANZ Természetesen. Mondja csak.
VERENA Én még... nem indulhatok októberben. Ha te akarsz... persze előre mehetsz... de...
DR. KAMMER Jelen körülmények között szükségünk van egymásra. Így mondtad. Magad mondtad.
VERENA De hát itt olyan vis major... az egyetem részéről olyan fontos és megtisztelő felkérés...
DR. KAMMER Októberre?!
VERENA S kicsit tovább... a télre. S ha ki akarok tenni magamért, márpedig ki akarok, még a tavaszba is belenyúlik. Képzeld: az Egyetemi Tanácsot kell lefestenem.
SCHRANZ Akár az arany évszázad hollandusainak... csak persze nem Hals modorában, hanem a mai fel fogásnak megfelelően...
VERENA Ez fantasztikus, hogy rám bízzák... tőlem akarják... én meg vagyok tisztelve... s kicsit szorongva, de boldogan vállalom...
SCHRANZ Azt tartják felőlünk, mint a világ minden tekintélyes testületéről: vének vagyunk és megcsontosodottak...
DR. KAMMER S erre akarnak rációfolni azzal, hogy az úgynevezett modern művészek kegyeit keresik...
VERENA Én nem „úgynevezett” modern vagyok.
DR. KAMMER Ez az eljárásuk a legszebb bizonyítéka... hogy a meghitt, jó öreg elmeszesedés alaposan befészkelte magát a tető alá...
SCHRANZ Ilyen hangot megütni a testületről... amely felé annyit s oly intenzíven törekedett... barátom...
VERENA Muszáj őt megértenie, rektor úr. Hirtelen érte... s az ő számára ebben a hírben... picit túl sok a súly...
DR. KAMMER Sose kelletttem professzor úréknak. A csimbókos fene bánja. Ha nem is hangzik hihetően a számból. Ha nem is szép, hogy így beszélék. De hát mi hihető és mi szép jelenleg az én számból? Nekem tapsolni illik, hogy képlékeny nejem, az ő excentrikus művészetével, amitől tulajdonképpen hánynak... kell nekik! Ki érti ezt?
SCHRANZ Tisztázzák egymás közt a továbbiakat. Az igaz, hogy mi sosem fogadtuk be önt, dr. Kammer... de hogy ez nem csupán rajtunk múlt... az ma este világosabb, mint valaha.
DR. KAMMER Igen. Ma este rettentő világos van. Vakitóan.
VERENA (*amint Schranz kilépett, verekedni kezd*) Te hülye... te szörnyeteg... hát képes voltál? Ha most visszavonja, mi lesz? Te önző, hiú dög... önsajnáló, nyavalyás senki... látod már, mit műveltél?

DR. KAMMER (*eléggé megverve*) Hát megcsendült a lélekharang. Itt állunk egy nagy szerelem sírgödré-nél... egy naagy-naagy szerelmet hantolunk el most. Istenem, milyen kicsi volt.

VERENA Szerencsétlen marha.

DR. KAMMER Mindkettő szó szerint igaz. Főleg az első jelző kezd kellemetlenül rám idomulni.

VERENA Kicsinyelsz mint művészt! Ez az egész viselkedésed nyitja. Te a békáid feneke alatt... én a publikum egyre szélesebb körének... körében...

DR. KAMMER Néhány tényezőnek hála divatba jöttél, szívem.

VERENA Persze hogy vége lesz egyszer. S akkor én is mehetek zabot hegyezni Kukutyinba. De addig...

DR. KAMMER Te „is”? Úgy hiszed, én már most...? (*Mutatja a hegyezést*)

VERENA Nem, nem, dehog. Biztos vagyok benne, hogy nem is Moszkva lesz a végállomásod... ottani munkád alapján majd csak befut valamilyen meghívás... egy német egyetemre, ami régi vágyad... s nincs, aki ezt nálam jobban kívánná. Sikerüljön neked minden úgy, ahogyan szeretnéd. Kívánd nekem te is.

DR. KAMMER A hosszú idő után történő viszontlátás — és a búcsú alkalmából történő rácsodálkozás, én feleim! A dolgok valódi méretét e két pillanat mutatja meg legvilágosabban.

VERENA Fantasztikus kép villant belém! Tudod, nekem szinte kész itt, mielőtt vászonra kerül. Emlékezetből is meg tudom, meg fogom festeni: egy tojásban vagy... csirketesttel... vagy nem, nem is, hanem mint varangyosbeka... igen, ez a jó... bábavarangy, természetesen nászi tapadókkal...

DR. KAMMER ...és egy dús, aranyhajú modellt ölelek hátulról, aki hozzád hasonlít.

3. jelenet

A szovjet követség. Három tisztviselő. A húszas évek második felében járunk. Szeptember végi nap

NAZAROV Hol tart a csomagolással? Minden rendben? Bízhatunk benne, hogy a felszerelések épségben eljutnak Moszkváig?

DR. KAMMER Minden részletre ügyelek... igyekszem ügyelni... de azt hiszem, tudják... hallották...

DROZDOV Meleg holmit bőven csomagoljon. Október elején minálunk már elkel a bunda.

DR. KAMMER Nem titok, miféle botrány közepébe kerültem... ezt talán nem ártana tisztázni...

NAZAROV Tudjuk, mi zajlik maga körül. De nem mélyedünk el benne.

DR. KAMMER Nem kéne mégis... egyszer részletesen... nehogy később az őszinteség hiánya... vagy hasonlók...

NAZAROV A részleteket is tudjuk.

DROZDOV Még azokat is, amiket maga nem tud.

DR. KAMMER (*a harmadik tisztviselőre, aki nem szól, csak jegyzetel*) Bocsnát... ő mit jegyez?

NAZAROV Ki van borulva, doktor. Meg is értem. De nézze, itt a vasúti jegye... és néhány fontos cím. Ezeket okvetlenül keresse fel, amint megérkezett... segítségére lesznek...

DR. KAMMER Egy darab vasúti jegy? Tudják, hogy egyedül utazom? Honnan? Hisz nemrég még magam sem tudtam... mit ír? Ő mit ír folyton? Minek ír?

NAZAROV Az a dolga, hogy írjon. A magáé, hogy mint a moszkvai Pavlov Intézet új részlegének vezetője... példamutatóan dolgozzék.

DR. KAMMER „Példamutatóan”? Igen. — Mégiscsak rejtélyes, hogyan szereztek tudomást...

NAZAROV Az a kötelességünk, hogy barátainkról, leendő munkatársainkról minél többet megtudjunk. Lehetőleg mindent.

DROZDOV Csak ránéztem a múlt tárlaton tisztelt neje egyik munkájára, s már tudtam: az excentrikus hölgy úgy szakad le rokonszenves doktorunkról, mint gatyáról a madzag... ahogyan mifelénk mondják.

DR. KAMMER Nos, ha nem is ilyen egyértelműen... de nagyjából és egészéből... végül is... igen... így.

NAZAROV Ha szükséges, mindig válthatunk még egy vonatjegyet.

DR. KAMMER Nem, nem szükséges. Csak magam utazom. Egyedül vagyok. Pontosan értesültek. — Ezt is fel kell neki írni?

DROZDOV Gombház, doki, gombház. Az ilyen burzsuj páva ügyse való Moszkva tiszta ege alá...

DR. KAMMER És én? Bizonyosak benne, hogy én való vagyok?

NAZAROV Eddig maga is biztos volt benne, nem?

DROZDOV Kammer elvtárs tudunkkal elkötelezte magát a nép ügye mellett, s ha még nem is tudta teljesen elszagatni polgári kötődéseit, legjobb úton volt erre felé...

DR. KAMMER Szóljanak neki, hogy ne írjon! Kérem, szóljanak rá! Nem bírom, ha jegyzetelnek, amikor semmi lényegeset nem mondok.

NAZAROV A korhadt tudományos élet magának rontott? Az USA-tól a Práterig magát mocskolják?! Ez akkora baj? Mit várhatott a Herr és Mister Professoroktól, akiknek még a szemüvegtokja is reakciós?! DR. KAMMER Tisztában vannak hát azzal... hogy nem vagyok bűnös. Ez jó. Fontos. Bár az, ha valaki nem bűnös, még nem jelenti, hogy az illető ártatlan...

NAZAROV Ne kezdjen bomolni, doktor. Elsején hajnalig, amíg a vonatra felszáll... muszáj kibírnia.

DROZDOV Az idegyöngye burzsuj ősök! Jól összeörökölte tőlük a bűntudatot.

DR. KAMMER E meghatározás kissé egyértelműbb a valónál... lényegét tekintve azonban ezt sem vitatom. — Mit írt ő végig? Mit írhatott? Mi volt ebben az írni való?

NAZAROV A bizalom nem ajándék. Nem képes fölfogni, doktor?

DROZDOV Alaposan megfontoltuk: kell-e ön nekünk? S ha úgy döntöttünk: elfogadjuk, és várjuk, akkor valóban elfogadjuk, és várjuk. Megnyugodhat.

DR. KAMMER Igen. Köszönöm. Megpróbálom. — Ma hányadika is van?

NAZAROV Egész nap huszadika.

DR. KAMMER Még csak? Még csak? — Valószínűtlen.

4. jelenet

Utána, egy polgári lakás külső ajtaja, más semmi

DR. KAMMER Felícia Kammer, te nem fogsz félreérteni. Rögtön tudod majd, hogy nem a megbocsátásért jövök, nem is azért, hogy összeboruljunk. Csak mert látnom kell téged. (*Becsönget*) Nem bírom ki, hogy most ne lássalak. Egy órája még kibírtam volna, holnap lehet, hogy már újra kibírom... de most nem... nem! (*Csönget*) Nem lehet, hogy most ne nyiss ajtót, amikor így csöngetek... az egyszerűen nem lehetséges. (*Csönget*) Értsd meg, muszáj látnom téged... a szemedben azt a valamit... amit a földön jártamban-keltemben soha... sehol... szükségem van arra a tekintetre... (*Megüti az ajtót*) ...hiszen tudod, mi van velem... meg szoktad érezni... nem lehet, hogy ne légy otthon ilyenkor! Hol vagy? Amikor tudnod kell... tudnod kéne... tudod is... akkor miért nem vagy otthon? (*Dörömböl*) Én már nem bírom ki, hogy folyton csukott ajtókon dörömböljek.

HANG Ne tessék ezt csinálni, kérem. A nagyságos aszszony és Lacerta kisasszony elmentek. Későn jönnek haza.

DR. KAMMER Későn? — Az biztos. (*Levelet fogalmaz*) „Kérem, hogy holttestemet ne szállítsák haza. Szeretném családomat a látványtól megkímélni. Olcsó és egyszerű megoldás lenne például, ha valamelyik egyetem bonctani intézete használna fel. Így legalább tenék egy kis szolgálatot a tudománynak. Hátha érdemes akadémiai kollégáim föllelik agyamban azon értékek nyomát, amelyeket életem során mindig kétségbe vontak, tagadtak. Bármi történjék is azonban a testtel: égensék, temessék, metéljék bár darabokra — viselője nem tartozott semmiféle vallásos csoport-hoz, így hát nem is kér semmiféle ceremóniát. Bár ezt egyébként is megtagadnák tőle. — Nem mintha ellenségesen éreznék a papok iránt. A pap emberi lény, mint bárki más, sőt gyakran jobb és emberibb

másoknál. Senki, aki szeretet vagy szeretett, ne hordjon gyászt értem. Ne tanúsítsa miattam a gyász semmiféle jelét." (Mire ez elhangzott, megérkezett a „Rózsához” címzett hegyi penzióba)

5. jelenet

DR. KAMMER (egy borítékot zsebre dug, hármát átad egy portásfélenek) Van itt a közelben postahivatal?

PORTÁS Tessék itt hagyni. Délután visszük a postát a faluba.

DR. KAMMER Rendezném a számlámat.

PORTÁS Hát nem tölt itt még két éjszakát uraságod?

DR. KAMMER Váltakak a dolgok. Most rögtön fizetek. Nem volna egy korty égetett valamijük?

PORTÁS Megfelel? (Mutatja az üveget)

DR. KAMMER Majd írja ezt is a számlámhoz. (Az üvegből iszik)

PORTÁS Egy perc, és készítem.

DR. KAMMER Jó. Addig sétálok egyet. Szívfájdítóan szép az idő. (El)

PORTÁS Összel... néha... ősz elején... akkor ilyen... milyet is mondott? De úgy eltalálta... olyan jól eltalálta.

6. jelenet

Valami vizes síkságon, vagy tizenhét év múlva

MALOSCHIK (német erőszakszervezet egyenruhájára emlékeztető viseletben) ...pisztoly a jobb kézben, a jobb halántékhoz. Mióta lőfegyver a lőfegyver, ez a módja. Rendes ember így csinálja. Nem mint a mi doktorunk, olyan baromi szabálytalanul. Jellemző persze.

BRAM (télikabátban, csomaggal) Hová is megyünk mi most, kérem?

MALOSCHIK A rendőrséget, az orvosszakértőt is tisztára megzavarta. A közvéleményről már nem is beszélve. A lelki doktorok meg még ennyi esztendő után is rágódnak az ő faramuci lövésén. — Theresienstadt-ba megyünk.

BRAM Mi olyan talányos ebben az ő végső, szomorú gesztusában?

MALOSCHIK No hallja: ül az út szélén, jobb kezében a pisztoly, a golyó viszont — s ez a pláne — a bal halántékán hatolt be. Így.

Bram utánozza a gesztust

Ez a pláne benne, érti? Még tükörbe is nehéz így löni. Az ilyen szögben tartott fegyver megbillenhet, az illető csak megsebesül... de túléli. Hogy a frászkarikába löhet így egy ember, aki értelmesnek hiszi magát?

BRAM Miért igyekszünk mi most oda... amit mondott... kedves öö... én ugyanis elfáradtam.

MALOSCHIK Pihenő. De csak öt perc. Több nem fér bele. Még ma estig le kell adnom magát.

BRAM Ennyi is rendes öntől. Köszönöm.

MALOSCHIK Aszondom: a doktor csak azért csinálta ilyen hátról mellbe, hogy ránk terelje a gyanút... hogy mi esetleg politikai okból meggyilkoltasztuk őt...

BRAM Nem, nem. Elmondom magának, hogyan történt.

MALOSCHIK Maga?

BRAM Dr. Kammer Richárd... absztinens volt, de ihatott valamelyest, mielőtt utolsó sétájára indult... hogy bátorságot merítsen. Megy, valahol leül az út szélén, előhúzza a pisztolyát, hosszan habozik. S akkor... hirtelen mozdulatot tesz, amely egyben eltakarja az arcát...! Ez egy döntés eredménye... a kétségbeesett egzaltáció mozdulata... amely egy cikornyában végződik. Ez egy lendületes díszítés az egészen... alapjában egyszerű... ha a pisztolyát ideadná, megmutatnám...

MALOSCHIK Szóval le akarsz löni, ravasz disznó!? Vén, ravasz disznó!

BRAM Nem... esküszöm, nem magát... nem is tudok löni, hisz tudja... én csak azért akartam, hogy megértse...

MALOSCHIK Talpra, tovább, eleget szövegeltünk!

BRAM ...és hogy ne kelljen tovább mennem.

MALOSCHIK Magyarázní, ravaszkodni, azt bezzeg tud. Föl, gyereünk, muszáj még ma odaérni!

BRAM Meggyőzte a magyarázatot? Örömmel hallom.

Nem is hiszi, milyen nagyszerű az, valakit meggyőzni... egy bizonyos életkoron túl nincs is ennél nagyobb öröm...

MALOSCHIK Ne álljon meg... gyereünk, haladjunk... különben...

BRAM Mennék, ha tudnék. Azt hiszi, nem mennék? De nem visz a lábam. (Leroskad)

MALOSCHIK Én pedig haza akarok érni ma este. Vár a család. Öreg édesanyám meg az asszony. Meg a két szöske unokám. Alig várom már, hogy lássam őket. Tudja maga, mi az az otthon?

BRAM Azt mondják, ott... ahová megyünk... Theresienstadtban... megsemmisítik az embereket. Én ezt persze nem hiszem el.

MALOSCHIK Helyes. Ne is higgye. Föl, gyereünk!

BRAM Nekem még azt is kilátásba helyezték induláskor, hogy szakmámban, a biológiában dolgozhatom majd...

MALOSCHIK Ha ezt mondták, így is lesz. Föl, és tovább!

BRAM Szinte kár, hogy nem tudok már oda eljutni.

MALOSCHIK Biztos benne? Egészen biztos? És rugdalásra se? Vagy hegyes tárgy nem szűnő bökése által?

BRAM Semminő készítésre.

MALOSCHIK Tudja mit? Nem is kell tovább jönnie.

BRAM Itt akar hagyni?

MALOSCHIK Azt nem lehet. Azért keményen megbüntetnék. De majd csak kitalálunk valamit. Nézze, beugrok arra a tanyára. Várjon be nyugodtan. (El)

BRAM Ennivalóért megy. Azt akarja, hogy erőre kapjak. Persze nem táplálék kérdése, s így félő: nem is fog neki sikerülni. Folyton kudarcot vall velem, egyre csak kétségbe ejtem ezt az embert. Még csoda, hogy ennyire türelmes velem. — És hogy várjam be? Ugyan mi mást tehetnék? Nem tudok én már nélküle hova lenni. Egymásra vagyunk mi utalva végzetesen.

MALOSCHIK (egy ásóval tér vissza, átadja) Kezden ott ázni.

BRAM Ha nagyon kell... kell?

MALOSCHIK Már hogyne kéne. Valamit csak kell csinálni ez alatt a nagy, kikúrt szürke égbolt alatt. Ásson. Itt laza a föld, porhanyós, mint az anyám pogácsája, még ebben is szerencsés. Ásson, gondolja, hogy kincset ás... az a maga fajtájának a non plusz ultra.

BRAM Kincs? Sosem érdekelt. De rendes magától, hogy animál... vagyis kedvet akar csinálni nekem a nehézmunkához.

MALOSCHIK A keze járjon, édes prof, ne a szája. Ásson.

BRAM Gödröt?

MALOSCHIK Naná, csatornát.

BRAM Hallottam mostanában ilyen ásásokról harangozni. Nem hittem el. Kincs? No nem... az kegyes család...! A másik... elhíhetetlen.

MALOSCHIK Így holnapra se leszünk meg... ha ennyit jártatja a száját s főként az agyát...! Befogni, leállítani — ez a kérés. Fogadja meg, míg szépen van.

BRAM Ne kívánja tőlem. Ezt ne... képtelen vagyok rá. Ez a szerkezet tesz boldoggá... márpedig egyetlen kötelességünk a földön, az egyetlen mód, hogy a természet bennünket létrehozó fáradságát, a belénk fektetett kozmikus energiákat visszafizessük... az, hogy boldogok legyünk!

MALOSCHIK Ásson.

BRAM Lehetőségünk a boldogságra kissé megcsappant... a körülmények folytán. Ezek változásával azonban... a fejlődés e téren is tovább gördül... jobb irányba fordul.

MALOSCHIK Ásson.

BRAM Mi mindennek kellett történnie ahhoz, hogy mi ketten, így, ahogyan vagyunk, létrejövünk. — Egy fölfoghatatlan méretű ködspirál sűrűsödött össze, aztán kígyó módjára megfacsarodva a jeges ürbe rakta izzó tojásait. Pályára lendült a nap s a bolygók. Év-

millióknak kellett eltelnie, amíg a föld lehült. Évmillióknak, míg mindenféle plazmák, kocsonyák... az élet legegyszerűbb formái létrejöttek. Míg az őshalig bonyolódtak. Míg az őshal a partra kapaszkodott, s tüdőt és lábat növesztett. Míg a vére megmelegedett, amíg pikkelyes páncélja bőrré szelidült. Hibák is történtek...

MALOSCHIK Ásson... ásson!

BRAM Azokat ki kellett küszöbölni. A sárkányokat és az óriásgyíkok zömét... például. A csöpp agyukkal. De az ősi teremtményen is módosítani kellett. Túlságosan nyers és tompa volt. Mellbimbói fejlődtek hát, bennük édes fehér nedv... a szem záródni tanult. A nőstényeknek rugalmas méhe támadt a tojások számára, s az abban kihordott utód már finom lett, érzékeny és sebezhető.

MALOSCHIK Legyen már vége! Haza akarok érn! Várnak! Nekem még ma odahaza kell lennem! Értse meg, elkúrják tőlem az asszonyt. Meg minden.

BRAM Kifejlődött a kéz, hogy fogni — és simogatni tudjunk. Ujjak és körmök, hogy kapaszkodva lendüljünk fáról fára. Már csak röpke százezer évek, szőrbundánk, farkunk lehull, lemászunk a fáról, és égnek emeljük a fejünket... *(Már csaknem teljesen a föld alatt van)*

MALOSCHIK Kurva... kurva... te is kurva... az egész világmindenség kurva! *(Előveszi, kibiztosítja a fegyverét)*

BRAM És elkezdődött a történelmünk. S egyenesen ket-tőnk felé tart... e mostani pillanatig! Hogyan törlesztjük a gondolkodásnak, a magunkra eszmélésnek ezt a boldog gyönyörűségét, hogy minderről tudunk és számot adhatunk... mit gondol, Maloschik úr, képesek leszünk e valaha törleszteni? Én szentül hiszem.

Teljesen besötétedett, a szerző nem hiszi, hogy a lővés-nek el kell hangzania